

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2017. szeptember – XVI. évfolyam 9. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájja:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Árkádia

Baán Tibor
prózaalkotásai

2

Irodalommal
a nemzeti

összetartozásért

Dobozi Eszter dolgozata

4

Atilia fia,
Csaba királyfi

Jelenet Lezsák Sándor
színművéből

8

Kálmán király
törvényei

Czakó Gábor tanulmánya

10

A kétarcú föld

Csiba Zsolt esszéje

11

Bérczy József és
Elisabeth Bernström

Németh István Péter írása

12

Dr. Szutrély
Péter laudációja

Dr. Majtényi Gábor írása

20

Hajnali rét
Ország László fotója

BAÁN TIBOR

Árkádia

Lépések, feljegyzések, álmok, ábrándok

LLÉTEZIK BIZONYÁRA az a sokszor, sokak által megénekelt titkos kert Árkádiában, amelynek ösvényeit járom. Tudom, hogyan tudnám, hogy ez a kert képzeletem virágaitól illatozik, ösvényei, ezek a zezugosan kalandozó remények miközben egyre közelebb visznek Hozzád, bármikor eltévedhetnek a kiismerhetetlen erdőben, amely körülveszi ezt a kertet, ahol a költészet pillangói repkednek, és nem gondolunk az elmúlásra.

IDÓTEREMTŐK a kortalan lélekidőben létezőnk könnyelműen és boldogan, hiszen a boldogságnak, ha csak perc, ha csak néhány óra, nincs kora. A boldogság örökfiatal, ahogy örökfiatal a hajnali égbolt, a madárdal, a patak csobogása lábaink előtt.

A MAI ÖSVÉNY, hiszen minden nap egy újabb ösvény, másik éghajlat, azt igéri, hogy szívünk dobogása találkozik egy tisztáson, amely annyira telítve van a napsütéssel, hogy az aranykort idézi. Szólnom se kell Hozzád, s Te mégis hallod ezer és ezer mondatomat, mely a kanyargó patak csobogását idézi.

ALTATÓ, RINGATÓ csobogás ez. A szép szombat átárad a vasárnapba, mint egy ölelés, amelyben a test és a szellem úgy találkozik, hogy nem lehet tudni, hol kezdődik az én, s hol végződik a Te? Az éles határok már akkor is elmozdulnak, mikor az egyik kéz megérinti a másikat. S ha messze vagyunk is, a testünkben valami édes ábránd keletkezik, amelynek nincs neve, de mégis valóságos.

AZ IDŐ, A TÜNDÉRIDŐ most erősebb az elmúlásnál. Erősebbek vagyunk, mert érezzük, amit nem értünk, értjük azt, amit érzünk. Nem keresünk szavakat, hisz a szavak úgy bugyognak belőlünk, olyan egyszerűen és őszintén, ahogy a mosolyod születik. Szívárványló megértés, amely túl van a világ hiúságán.

MEGYEK AZ ÖSVÉNYEN, egyre beljebb a lombtakarásba. Talán árnyék vagy, az én árnyékom, vagy én vagyok a te árnyékom. Meglehet nem én találtam ki ezt az ösvényt, hanem Te, mikor rímeket kerestél a határtalan borzongásra, mert néha borzongató a létezés, amely néha megijed önmagától, mert túl nagy a tágasság, túl nagy ez a valóság, amelyet a végtelenség határol, mint Isten időtlen ölelése.

Megyek az ösvényen, mint aki boldogtalanságát boldogságra cseréli, de közben átérzi mindazt, ami fáj, de már nem úgy fáj, már nem is fáj, csak emlékfájdalom, egy jel, egy begyógyult seb, naptári bejegyzés egy régi ünnepről, mely elmúlt.

AZ ELMÚLÁS ÁLTAL tágul tudatom. Ha a folyamatos elmúlás nem gazdagított volna, akkor nem tudnék örülni, és nem tudnék szomorkodni se. Minden érzélem titkos rokonságban van

a keletkezés, a várakozás, a beteljesülés, az elvesztés szelíd és izzó, bánatos és boldog történéseivel, melyek a bőröm alatt, a bőröd alatt is történnek. S ha csak ennyi történik, már az is micsoda regény. Az első fejezetben mikor meglátlak, más-ként mint mások, átélem ébredő tudatod napkeltéjét. A természet vagy nekem, mely képes magához ölelni az elveszett világokat. Egy pillanat. Forrpontig hevített vág. Testemben a testtelen öröm imádkozik érted.

A KÖLTÉSZET NAGY TITKA, hogy századokon átívelő metaforaláncaival, mint valami rózsafüzérrel, vagy egy egyszerű mezei virágból font koszorúval köszönti, udvarolja a létezőt, amelyben testi és lelki izoláltságunk mögött néha-néha olyan egyek vagyunk, hogy csak csodálkozunk... Van-e külön lelkem, a Tiedtől különböző? Van, de mégis a lelkek mindegyike ugyanabban a gyémántcsiszoló műhelyben készült, s a lélekdrágakő egyetlen fazettájának csillogása mögött sok élet kínja és szenvedése. Felmérhetetlen idő és tapasztalat, részesedés az isteni időből, mely egyszerre van Istenben és Istenen kívül, úton visszafelé, a teremtés örök rendjébe.

Megyek az ösvényen, mint aki boldogtalanságát boldogságra cseréli, de közben átérzi mindazt, ami fáj...

A LEGNAGYOBB TITOK mindebben a vonzás törvénye. Az élőlények a szellem és a test ezer meg ezer apró horgaival kapcsolódnak egymásba. Különvalóságuk, ez a gyakran tragédiának megélt szomorúság, csak azért van, hogy feloldódjon, hogy elindítsa a magányos embert, hogy vándorbotot adjon kezébe. Nosza, indulj el a mese örök vándorútján a világba.

SZENVEDÉSEINK ÉS ÖRÖMEINK a mi láthatatlan tanítóink. Levegőből formált bölcsék, proféták. Ha alszunk egész közel jönnek hozzánk, s ki tudja, mit súgnak fülünkbe. A lázadástól a megértésig oly sok minden történik velünk, hogy lelkünk mélye, mint valami susogó, önmagát növesztő táj, zölden zsiabongó rengeteg, a teremtés enciklopédiája bennünk mindig ott nyílik ki, ahol az utak találkoznak.

ALSZOM A NAGY TÖLGYFA ALATT a szorongó útkereszteződésnél, és Téged várlak, mint aki messziről jött, a végtelen idő valamelyik országából, ahol ugyanúgy léteznek emberek, mint mi, ebben a valóságban, amelyben kialakult az emberi rend. Mesterségek ünnepe. Temetési ceremóniák. Karneváli felvonulások. Hangok és visszhangok egy folyó partján este, mikor a

sárga hold fényében virágok, bogarak, szárazföldi és tengeri lények és mindenféle divatok szerint öltözött emberek találkoznak a világot fenntartó Szellem gyengéd és mégis erős törvényeivel.

A TEST TÖRVÉNYEIBEN az állatvilág, mint valami függöny mögötti suttagás. Hogy lesz ebből költői szó, édes menüett, gyönyörű vágyakozás, amelyben két szív találkozik?

AZ EGÉSZ OLYAN, mintha egy emlékkönyvbe rajzolnék, írnék. Virágokat, mert a virág a nőiség örök motívuma, az édenkertet idéző harmónia ölelést ígérő sóhaja. Hogy tud sóhajtozni egy virág, mintha ölelés közben az elbódult remény öntené arany alkonatba a testet, mert minden gyönyör egy kis halál.

GYÖNYÖR ÉS HALÁL titokzatos jelbeszéde az Istennek, aki ezzel is üzen. S lám, nemcsak a költők mondják, habár az élet szép pillanataiban mindenki költő, hogy halálosan szeretlek, hanem a próza és a dráma hívei is. Rómeó és Júlia szívünk lugasából üzeni. Várj. Várlak. Azt hiszem, hogy a Te titkod nélkül az én egész lényem fölösleges. Azt hiszem, hogy az én titkom felemeli és kiteljesíti lényedet, mely a szédítő vágyakozás erkélyén állva mintha testtelen lobogás lenne. Álom és ábránd. Mintha a szerelem a prolongált kamaszkort élné, a kezdetet, amely felelőtlen, elszánt és boldog.

CSOBOG AZ ÖRÖK FORRÁS. Hallgatom s építem e csobogásból a zenét, mely a megműveltség kertjei fölé, a bűnesetekkel teli városok szenvedő, ziháló, kiabáló udvarai és utcái fölé vezet. Árkádiába talán. A gyöngyöző forrás muzsikája érverésed himnusza. Drága és titokzatos zenemű fujtatója a tudóm, hangszerei a szerveim, és nem számít, hogy mindez úgy van, hogy szinte nincs. A dallam szétfoszlik, csak emléke marad itt. Egy mítosz, mely úgy hívogat, mint az Édenkert, ahol nem létezett az önzés örülete.

SZÉP NAP VIRRADT RÁNK. Ezt kimondva olyan közel kerülsz hozzám, mintha csak mi lennénk fontosak. Ez a szép nap még nem történt meg. Tekintve, hogy távol vagyunk egymástól, helyet hagyunk a képzeletnek, mely láthatatlan üzeneteket postáz.

A LEVEGŐ REZDÜLETLEN. Aztán mégis megmozdul. Gyengéd szellő mozgatja épp csak a fává terebélyesedett galagonya ágait. És a sudár körtefa zsenge zöld levelei a fényben boldogsággal töltenek el. Az enyhe kék égbolt durcás kicsiny felhővel néz be hozzám az ablakon.

AZ ABLAK NÉGYSZÖGE MÖGÖTT a belülről kifelé küldött pillantások, a percek nyugtalan csalijával kifogják a látványt. Gomolygó formákat, melyek alakot öltenek, mintha egykori földlakók emlékei lennének, akik most megfoghatatlanul gomolygó mítoszként tekintenek ránk. Az a fényben úszó forma, amelyhez valóságos lépcsősor vezet, Zeusz is lehetne. S az ott Héra. Távolabb talán Poszeidon és mások. Az égi képtár folyton alakuló képei és képzetei.

BELE KELL TÖRÖDNÜNK, hogy az égbolt olyasfajta ellentéte a súlyos és tapintható valóságnak, amire nem találni szót. Ahogy megképződik bennem arcod, épp olyan áttetszően történik az égbolt a fejem felett. A fizika oly sok mindent tud róla, nevéket aggat rá. Sztratoszféra. Lehetne macskanév is, de nem az. Ionoszféra, ez is milyen kozmikus név. Mennyi magabiztosság a szóban, mely épp úgy gomolyog, ahogy a szélmozgatta felhők áradnak, feltorladnak, elnyelnek felhővárosokat.

NEVEK ÉDES SZÜRETE. Bolyongás a szótár érett szőlőfürtjei közt. A Te neved ezer mása és az én nevem tízezer másolata. Emléknevek, lemenők és felmenők nevei. Drága magán- és mássalhangzók, hálás vagyok nektek, hogy megszólíthatom azt, akit szeretek, aki szívem közelébe került. Jön és megy, mint a szellő, jön és illatokat hoz. A menta és a rozmarin illata még itt van velem.

Ország László fotója

DOBOZI ESZTER

Irodalommal

a nemzeti összetartozásért

A Magyar Országgyűlés 2010. május 31-én fogadta el a XLV. törvényt a nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről, mely 2010. június 4-én, a trianoni békediktátum aláírásának 90. évfordulóján lépett hatályba. 2011 óta az iskolák is megemlékeznek e napról. A pedagógusoknak ugyanettől az évtől a történettudomány eredményeinek felhasználásával készült szakmai segédanyag áll rendelkezésre az iskolai rendezvények méltó megszervezéséhez. (Ilyen az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet pedagógiai háttéranyaga 2011-ből).

A törvény szövegének megfelelően az emléknaphoz, melyet az iskolai tanévek rendjét megszabó rendeletekben is szerepeltetnek, nem csupán az a célja, hogy a felnövekvő gyermekek és fiatalok újra és újra szembesüljenek történelmünk e gyászos eseményével, hanem az is, hogy átéljék a határon inneniek és túliak összetartozását. Lássanak példát arra, hogyan cselekedtek, akik a vert helyzetből is megpróbálták talpra állítani azokat, akiknek a közösségéhez tartoztak. Az évente ismétlődő múltidézészel egyidejűleg célszerű számba venni mindazokat a nemzeti értékeket is, amelyeket az elcsatolt területeken élő magyarság felhalmozott a kezdetektől jelenkorunkig.

2016 márciusában gimnazisták és szakközépiskolások (mai értelemben szakgimnazisták) körében végeztem vizsgálatot – arra keresvén a választ az érettségi előtt álló diákok (azok után, hogy hetedikes koruktól évente hallgatták végig az emlékműsorokat, s hogy a történelemkönyvek ma már részletesen tárgyalják a témát) mit tudnak a határokon kívül élő magyarokról. A válaszadók 78%-a volt tisztában azzal, hogy mely szomszédos országokban találkozhatunk a nemzeti kisebbség sorsát élő magyarokkal. Olyanok is akadtak (a megkérdezettek 17,8%-a), akik a határon túli magyarok fogalmát össze-mosták azon állampolgáraink helyzetével, akik az Európai Unió által lehetővé tett szabad mozgásnak köszönhetően Nyugat-Európa valamely országában vállalnak munkát. Örven-detes viszont, hogy a kérdőívet kitöltők 95%-a tudja, hol élnek a székelyek, de már csak 37,5%-uk válaszolt helyesen arra a kérdésre, hogy kik a csángók, ugyanakkor szinte senki sem tudott olyan tudóst, feltalálót említeni, aki a múltban a világ tudományos értékeit gazdagította éppen a történelmi Magyarország azon részében élve vagy onnan érkezve, amelyet a XX. században Trianonnal veszítettünk el. Helyettük a budapesti születésű Nobel-díjasainkat sorolták fel. S alig tudtak valamit arról, hogy az elszakított területeken ma is születik magyar nyelvű irodalom, s annak ellenére voltak tájékozatlanok, hogy a határon túli alkotók, ha nagyon szórványosan is, de előfordulnak az irodalomkönyvekben, olykor az emelt szintű érettségien is. S ma már csak rossz emlék a Ceausescu-korszak legnehezebb éveiből, hogy az Erdélyben élő szerzők

kéziratait vállalkozó szellemű fiatal utazóknak, többnyire bátor egyetemistáknak kellett cipőtalpba, zokniba rejtve áthozniuk a határon. Rendszerint így jutottak hozzá a magyarországi nyilvánossághoz. A téma ismeretlenségén nemigen változtatott az sem, hogy a világháló a szépirodalmi műveket is elérhetővé tette, országhatároktól függetlenül. A mai tizenévesek – meggyőződhettem erről is – nem azokat a felületeket látogatják az interneten, ahol a hazai és szomszédos országokban szerkesztett magyar nyelvű irodalmi folyóiratok online változataihoz hozzáférhetnének. A megkérdezettek között egyetlen olyan diák sem akadt, aki név szerint meg tudott volna említeni élő, kortárs alkotót a határokon túlról. Egy tanuló említette Gion Nándort, aki 2002. augusztus 27-ig élt közöttünk. A tanulóknak csupán 58,33%-a véli úgy, hogy fontos az anyanyelv megőrzése a kisebbségi létben is.

E vizsgálódás eredményei annál is inkább lehangolóak, hogy a hazai szakirodalom, az irodalmi lapok egyike-másika a hetvenes évek óta igyekszik bevonni a köztudatba a határon kívül rekedt magyarság – Görömbei András szóhasználatával fogalmazva – „esztétikai öntanúsítását”, mely az ország határain kívül született irodalmi művekben mutatkozik meg. Az érettségi előtt álló diákok ismerethiánya valószínűleg nem csupán az irodalom évtizedek óta tartó szerepvesztését jelzi, a nevelés, az oktatás, sőt a pedagógusképzés hiányosságait is tükrözi. A magunk szerény eszközeivel élve ezen igyekeztünk

változtatni legszűkebb környezetünkben, amikor rendhagyó órák sorozatát terveztük és valósítottuk meg egy-egy felvilágosító képpel ráirányítva kollégák és növendékek figyelmét a szomszédos országokban keletkező jelenkori magyar nyelvű irodalomra. Láttatva, hogy Trianon után Erdélyben, a Felvidéken, a Délvidéken, 1945 után Kárpátalján is önálló irodalmi élet alakult ki. S ez a nemzetiségi létbe szorítottak élni akarását éppúgy bizonyítja, mint azt, hogy a történelmi tragédia utáni megújulási készség szempontjából mekkora súlya van az anyanyelvi és kulturális hagyományoknak. Megérezhette a hallgatóság ily módon az irodalom nemzetmegtartó jellegét, mely a kisebbségi lét összefüggésében valószínűleg elemibb erejű élmény, mint a kedvezőbb körülmények hazai viszonylatában.

Elgondolkodhattak a tanítványok azon, hogy mindez legszembetűnőbben Erdélyben mutatkozott meg, ahol az Apáczai Csere János, Tótfalusi Kis Miklós, Kőrösi Csoma Sándor, Bolyai Farkas, Bolyai János, Barabás Miklós, Jósika Miklós, Kemény Zsigmond nevével és munkásságával, híres iskoláival, a nagyenyedi Bethlen, a sepsiszentgyörgyi Székely-Mikó, a zilahi Wesselényi, a kolozsvári katolikus, református és unitárius kollégiummal, a már Trianon előtt is meglevő (marosvásárhelyi, kolozsvári, nagyvárad, temesvári) irodalmi társaságaival fémjelzett kulturális előzmények nyomán roppant gazdag és magas rendű irodalom bontakozott ki. Példa lehet a mai fiatal számára az itt élők és helyben maradók életvalósága, amely abban nyilvánul meg egyebek mellett, hogy a kisebbségi lét első öt esztendejében 330 folyóirat, 18 napilap, 53 hetilap működött a Romániához csatolt területeken.

Rá kell vezetni gyermekeinket, hogyan lehet bátorságot meríteni az olyan öntudatból és rendíthetetlen cselekvésvágyból, amely Kós Károly 1921-es *Kiáltó szó* című röpiratában szólal meg. A ma fiataljainak éppúgy ismerniük kell azokat a kezdeményezéseket és teljesítményeket, amelyek az erdélyi irodalmi élet intézményeiben, mozgalmában létrejöttek, mint a magyarországi irodalmi-művészeti törekvéseket. Így például az 1924-es keletkezésű *Erdélyi Szépművészeti Céh* vagy az *Erdélyi Helikon* működését, mely báró Kemény János marosvécsi kastélyában az 1926. június 17-én rendezett találkozójaival indult.

Egyetlen óra 45 percében nehéz volna a több mint 90 év irodalmát élményt adón összegezni, így az élő irodalom lírai terméséből választottam néhány olyan művet, amely amellel, hogy rangos esztétikai értéket képvisel, segít megérteni az erdélyi (romániai) kisebbségi magyarság élethelyzetét – ezáltal nem érintve azoknak az élő klasszikusoknak vagy a nyomukban járóknak a pályáját, akik föllelhetők (legalább egy-egy írásukkal) a határon túliakra is tekintettel levő tankönyvekben, olykor emelt vagy középszintű érettségi követelményekben.

Ilyen megfontolásból esett a választás a sóváradai születésű Király Lászlóra (1943–), a Kézdivásárhelyről származó Markó Bélára (1951–) és Fekete Vincére (1965–), a kolozsvári László Noémire (1973–), a marosvásárhelyi Farkas Welmann Évára (1979–). Fontosnak tartom, hogy tanítványaink ízelgessék az ilyen helységneveket, mint Sóvárad, Kézdivásárhely. A rokoni, családi kapcsolatokkal rendelkezők kivételével, úgy vélem, a többség így találkozik először ezeknek a településeknek a magyar nevével.

A második *Forrás* nemzedékhez tartozó Király László *Tizenkét pontja* különös formai megoldással él. A mű csupa pontokba szedett felsorolás. Tizenkét rövid felszólító mondat követi

egymást. Az áthallásos cím által felidézett XIX. századi hagyomány közösséget teremt az összmagyarság tagjai között, éljenek bármelyik XX–XXI. századi ország állampolgáraként, a vers szövegének egészével együtt azonban éles kontrasztot teremt a történelmi tizenkét pont és a pattogó felszólító mondatok tartalma között – szatirikus ábrázolását adva az ember legelemibb jogait is semmibe vevő ceausescui diktatúra hatalmi módszereinek.

A közismert, nemzeti összetartozásunkat kifejező versre, Vörösmarty *Szózatára* való rájátszás Király László *Levél* című rövid költeménye is az utolsó sorával: „*Orosz voltam, japán, magyar, / E földön, mely nem ápol – eltakar.*” Lehet-e az otthontalanság, a hazátalanság érzését fájdalmasabban kifejezni, mint ezzel a sűrítettséggel?

...a diákok ismerethiánya valószínűleg nem csupán az irodalom évtizedek óta tartó szerepvesztését jelzi...

A szonett nagymesterének, Markó Bélának *Pátosz* című verséhez is a magyar festészetet jól ismerő határon inneniek és túliakot összekötő közös művészi élmény jelöli ki az értelmezés alapját. A művet ugyanis Csontváry Kosztká Tivadarnak *A taorminai görög színház romjai* című festménye ihlette. A költemény első három versszakja ekhprasis, azaz a kép szavakkal történő leírása, az utolsó versszak pedig a látványból eredő lírai reflexió: „*mert múltunk ennyi csak: dagály s apály, / s a végtelennek tűnő láthatár / hullám csupán, mit Isten visszarendelt.*”

Fekete Vince *Fohász* című költeménye viszont se nem ironikus, se nem szatirikus földidézése a nyugatos Babits Mihály egyik versének. A székelyföldi költő ugyanis Babits *Balázsolásának* parafrázisát adja a könyörgés bensőséges hangulatán és személyességén cseppet sem változtatva. Fekete Vince műve ugyan nem Szent Balázshoz szóló fohász, mint Babitsé. Szerzője a csíksomlyói Máriához folyamodik – az imádkozó nagyanya alakját is megrajzolva. A két vers azonban szinte sorról sorra megfeleltethető egymással – a fohászokodó attitűdjére és a keresztény hagyományra hagyatkozva. Ez a közös élmény- és hitvilág tűnik fel Fekete Vince versében jellegzetes erdélyi színezetben – hiszen a magyarság erdélyi Mária-kegyhelyén jelöli ki a fohászokodás helyszínét. S míg Babits versének könyörgő alanya a fájdalom és a halál tudatának elviseléséhez kéri az égi segítséget, addig az, aki Fekete Vince versében szólal meg, életben maradásában, a gyógyulásában reménykedik.

László Noémi versének már a címe is ironikus színezetű: *Nemzetelés*. Itt olyan kettős tudatú ember hangját hallhatjuk a műből, aki más nemzetek nyelvén beszélő rokonságával körülvetten elbizonytalanodott saját identitásában. Sokan érezhetnek így, akik kisebbségiként az uralkodó nemzet fiaiból, leányaiból választanak maguknak párt, házastársat.

Farkas Welmann Éva versét (*Gerendák, rácsok*) nem csupán az idehaza is, odaát is felismerhető életérzés teheti sajátunkká itt is, ott is, külön figyelemre méltó a dacos helytállást felmutató utolsó sor: „*Építkezni kezdtem a romjainkra.*” Erre az akár semmiből is életet teremni tudó akaratra lesz szükség – ahogyan a múltban – a jövőben is. A határ innenső és túlsó oldalán egyaránt.

RÓNAY LÁSZLÓ

A kemény táblás füzet (második rész)

Hogyan olvasunk?

Se szeri se száma azoknak a tanulmányoknak, amelyek az olvasásról és a művek befogadásának aktusáról szólnak. Ráadásul nem csak az olvasási szokásaink változnak, hanem a művekről kialakított képünk is. Ha valaki napjainkban szembe-sül *A szenttel*, nem érti, miért forrtak körülötte az indulatok, miért mondtak sokszor ellentétes véleményt a nyomán előadott darabról az elismerten legnagyobb kritikusok. A *Valóságban* megjelent hajdani kritika írója arról értekezett: „*Van (...) a mű aktualitásának egy mélyebb és általánosabb érvényű síkja is: a történelmi felelősség problémája a fasizmusmal való tevékeny és passzív együttműködésért, ami az egyházat is, de távolról sem csak az egyházat érinti. (...) Thurzó műve ebben a kérdésben nem csak az egyházi, hanem a nemzeti önvizsgálatnak és önismeretnek is hasznos szolgálatot tesz.*” (Kis Tamás) A mai olvasó semmit sem érzékel ebből. Véleménye szerint egy érdekes regényt olvas, amelyből az eltelt félszázad alatt elenyésztek az akkor aktuális kérdések és válaszok. Katolikusok között sem kelt már különösebb felháborodást. Az akkori szélsőséges konzervatívok ma a pápa kijelentéseit és útmutatásait kommentálják indulatosan. Az idő a befogadás módosulásának okozója. Arany János születésének 200. évfordulóját ünnepeljük, de mennyire másként olvassuk – ha olvassuk –, mint kortársai és közvetlen utókorai. Ady szenvedélyes újat akarása és társadalombírálata nem mozdít meg olyan mértékben, mint Kosztolányi. Hová lett *Az elsodort falu* iránt táplált egykori rajongás? Egyáltalán: rá lehet venni a fiatalokat, hogy elolvassák? Már csak egészen szűk olvasói és történészi réteg érzi sajátjának Szabó Dezsőt. Tanulságos célzást tett az olvasói szokások módosulására *Két évad között* című írásában Almási Miklós a *Kortársban* a legsikeresebb színműveket méltatva, figyelmeztetve arra, mekkora szerepe van egyfajta olvasói (nézői) prekoncepciónak, amely jónéhány korabeli darab sikerét vagy kudarcát okozta.

„*A sikeres magyar bemutatók (Németh László: Az áruló, Thurzó Gábor: Az ördög ügyvédje, Fejes Endre: Mocorgó) ha nem is szakítottak a korábbi drámaépítkezési és látásbeli konvenciókkal, mégis felkavarták a színházi közvéleményt. Az áruló közéleti vitáink egyik centrumába talált, abba a széleskörű polémiába, melynek frontjai a Hideg napok visszhangjától a szabadságharc politikájának értékelésig húzódnak. Sikerét – többek között e vita rezonanciáinak is köszönheti: új problémát és oldási irányt sugallva lépett fel, s e vita magához asszimilálta. Thurzó Kaszap-darabja egy legenda krimiszerű leplezésével vált hónapokra az irodalmi és irodalmon kívüli visszhang forrásává, a Mocorgó pedig egy sajátos pesti réteg jelenlétét, szürkén tragikus sorsát hozta, ha nem is a Rozsdatemető sikerének szintjén, mégis termékenyen. Elgondolkodtató jelenség, hogy e sikerekben milyen*

szerepet játszik a már jelenlevő közhangulat, egy-egy már kirobbant vita. Nem a színpad fedez fel egy-egy jelenséget és teremt számára vi-taalapot, hanem sajátos eszközeivel inkább »hozzászól.« Thurzó esetében tagadhatatlan a vitát provokáló bátorság, de még itt is hiányzik a felfedezett új réteg, és egy új vita kiváltásának gesztusa. Végül is a Kaszap-probléma, ha »pad alatt« is, de régóta téma, míg a forradalmi hit, a hittel való manipuláció új, magasabb szintű vita kirobbanását hozhatta volna. (Ez talán kínálkozott is a dráma anyagában, hiszen a kritikus nem kíván számonkérni egy másik darabot. Az elmulasztott lehetőségért azonban fáj a szívünk.) Az ördög ügyvédje persze jelentős teljesítmény, a siker – mint a másik két esetben is – kitűnő művészi minőség elismerése is.”

Thurzó Gábor

Kényes témák

Thurzó szívesen választott olyan témákat, amelyek szinte azonnal szélsőséges vélemények kereszttüzebe kerültek. Értett ahhoz, hogy színdarabjainak bemutatói események legyenek, s a bennük felvetett kérdésekről hosszú hónapokig vitázzanak nem csak a kritikusok, hanem a nézők is. Az *ördög ügyvédje* előadását Mosonyi Alíz „ügynek” minősítette, s egyáltalán nem foglalkoztatta, hogy botrányt keltett. „Nem vallási érzelmeket sértettem meg – mondta –, hanem társadalmi előjogokat”, ezért támadt a vihar, amelyből a külföldi bemutatók semleges közönsége semmit sem érzékelt. Ők egy jól megírt színmű elményével gazdagodtak, a szentté avatás okáról fogalmuk sem lehetett. Thurzó szerint Kaszap István szentté avatása a jesusiták érdeke volt: „(...) kezdett a rend jelentéktelenedni. És akkor – tudatosan vagy önkéntelenül – megpróbáltak csinálni valamit. Kaszap István előtt már kétszer próbálkoztak – sikertelenül.”

Majdnem ugyanilyen kényes témát vitt színre *Az oroszlán torka* című egyfelvonásosában, amelyet az Irodalmi Színpadon Simon Zsuzsa rendezett, és kiváló színészek vittek sikerre.

Irodalmi színpad

THURZÓ GÁBOR: *Az oroszlán torka*
Dráma egy felvonásban

A miniszter – BÁSTI LAJOS, Kossuth-díjas, kiváló művész
Kornél atya – MÁDI SZABÓ GÁBOR
A fegyházlelkész – S. TÓTH JÓZSEF
Az őrnagy – KONCZ GÁBOR
A fegyőr – HÁMORI JÓZSEF

Díszlettervező: TÖRÖK IVÁN
Jelmeztervező: MELUZSIN MÁRIA
Rendező: SIMON ZSUZSA, Kossuth-díjas

Kocsis Klára

A nagy generáció

Cserhalmi Györgynek

Kazalba szúrt csalé, csorba fogú villa,
ráncoz bőrbe bújít a menyasszony, markolja.
Sánta nyúlszáj-brigád oson az alvéken,
sanyarú hold dereng decemberi égen.

Tört ifjúság-múlt, kocsmakurjongó jelen,
ólom hetven évem vállamon, fejemen.
Halott a besúgó, halott a prédája,
költőnek, színésznek egy a sorsa, árva.

Konzervatív körökben megint hatalmas felzúdulás követte a bemutatót. A főhőse, a miniszter háborús bűnei miatti kivégzése előtt magához kéreti Kornél atyát, a gyóntatóját, hogy elvégezze élete utolsó gyónását. Személyében nem volt nehéz ráismerni Imrédy Bélára, az egykori piarista diákra. Kettejük szikrázó párbeszédéből egyre nyilvánvalóbb, hogy a bűnök nem csak a miniszter lelkiismeretét terhelik, Kornél atya legalább annyira felelős értük, hiszen korábban újra meg újra feloldozta a hozzá fordulót. Megadja neki az utolsó feloldozást is, így a miniszter már-már megkönnyebbülve indul a vesztőhelyre, míg Kornél atya rádöbbenve felelősségére, elveszti lelki egyensúlyát.

Olyan téma, amely a teológusok számára is fejtörést okozhat, bár Thurzó egy tényezőt – Isten végtelen irgalmát – számításán kívül hagyta, emberi vonatkozások ábrázolására törekedett, s a probléma megoldását is ebben a közegben kereste. Mindenesetre sikerült ismét feldúlnia a kedélyeket, hiszen nem csak két ember drámai összeütközését ábrázolta, hanem saját kétségeit is: meddig terjed a bűn, hogyan remélhetjük feloldozását, vagy életünk végéig lelkifurdalástól emésztve élünk az „oroszlán torkában”? Mihelyt azonban személyes köréből kilépve inkább képzelt, vagy valós haragot leplezné le, érdektelenebbé vált. A Pesti Színházban bemutatott *Meddig lehet angyal valaki?* felemás fogadtatása (csak Páger Antal és Bulla Elma remeklése mentette meg a bukástól) igazolta ezt. Bebizonyosodott, hogy a sikerorientált alkotásmód sokszor hatástalan, az őszinte viviszekció viszont maradandó alkotásokat eredményezhet. Thurzó Gábor életművében mindegyikre van példa. Kár volna az értékeit feláldozni, s elfelejteni.

Bereti Gábor

A betöltetlen hiány

Ha a holnapból szakítod ki a végtelent,
s már nincs miért gyámolítanod a védtelent,
s megállnod az utak keresztesződésénél
hisz' a fák mögül kiléptőtől sincs miért félni,

s már hangok se üldöznek a hallgatásukkal,
és estére se jó éj, ami bizonytalan,
s fönna a napok se tartják fogva a Csillagot,
te akkor majd rám találsz és én rád találok.

De addig a koszorú tuskéi közt lebeg
pillantásod, s mindenütt Krisztus-arcot keres –
mielőtt megszállna a katakombák füstje,
hogy életed emelt fővel fejezhessed be,

s ne fájó, üres szívvel állj majd a tél előtt.
A holnapból szakítottad ki a végtelent,
s most sehol, ki gyámolítaná a védtelent,
és már senki sincs, kitől kaphatnál új erőt.

LEZSÁK SÁNDOR

Atilla fia, Csaba királyfi

Romantikus népszínmű

II. rész, 12. jelenés

A Kárpátokban, Somlyó hegyén

(479-ben, májusi hajnal, napkelte. Bönge és Mezge a Somlyó-hegy nyergében a fölkelő napot nézik.)

BÖNGE: Aztán gyere vissza!

MEZGE: Minek jössz, te? Hosszú az út.

BÖNGE: Nem is akarsz már látni?

MEZGE: Ahhoz nem kell idejönni. Behunyom a szememet, és ha akarom, akkor látlak.

BÖNGE: Úgy nem lehet beszélgetni... Azért ezt nem vártam tőled. Már soha nem akarsz velem beszélgetni? *(Kis csönd.)*

MEZGE: Én most láttam a családot. Egyszer eljöhetnél a Tiszáig, és megnézhetnéd az én családomat.

BÖNGE: *(Durcásan.)* Minek az, te? Látok én itt elég családot, gyereket. Amikor az asszonyok jönnek a Napkövekhez, a Napoltárhoz, akkor hozzák az embert is, meg a gyereket is. Nézzed csak azokat, ott! Mekkora család! Szép család! Minek menjek a Tiszáig családot nézni?

MEZGE: De ott az nem az én családom, te! *(Kis szünet után.)* Aztán, ha eljössz, cserélhetnénk vasfogó mágnest.

BÖNGE: Szerzek én itt a völgyben, ha akarok. Járnak erre sokan, csak kérdezgetni kell.

MEZGE: Ha eljössz, a Szikra barátunkat is meglátogatnánk.

BÖNGE: Most mondtad, hogy ha behunyjuk a szemünket, akkor azt látunk, akit akarunk.

MEZGE: De úgy nem lehet beszélgetni. *(Kis szünet.)* Jól van na, az előbb csak ficcelődtem.

BÖNGE: Mit csináltál, te? Ficcelődtél? Mi az, hogy ficcelődni? Magyarul mondd!

MEZGE: Tréfáltam. Nem kell mindjárt megsértődni. Nem kell mindent komolyan venni.

BÖNGE: A barátság komoly dolog. Szent dolog.

MEZGE: Ha bajban vagy, üzenj a fürkészekkel, gyorsan jön a hír, és jövök segíteni. Ha menekülni kell, a házam a te házad is.

BÖNGE: Én is ugrok, ha téged bántanak.

MEZGE: Né! Ezt neked hoztam. A kezem munkája. Magam faragtam. A tenyeredbe fér. Kicsi szobor. Juharfából van. Babba Mária. Óvja minden léptedet, családotat.

Csernák Árpád és Oberfrank Pál Lezsák Sándor jelenetét olvassa – CSM fotó

BÖNGE: Házi oltárunk ékessége lesz. Köszönöm, Mezge. Barátom... Én is hoztam útravalót a hosszú évekre. *(Kis bórzacs-kót ad, Mezge bontogatja.)*

MEZGE: Mi ez?

BÖNGE: Azt mondtad, ott a Tisziosz mellett nincs medve, de van malomköves őrlőhely. Őt-hat gyerekre elég lesz ennyi medvefog, a lányok meg jönnek majd enélkül is. *(Messziről mint-ha valamilyen madár rikoltana. Bönge és Mezge fülelnek.)*

MEZGE: Ez Bábonysípjele. Mennem kell. Mindjárt feljön a nap, és meglátjuk Babba Máriát. Nehéz tőled elbúcsúzni... *(Kis szünet után.)* Köveljünk, mert férfiember létemre mindjárt elbögöm magam.

BÖNGE: Ne bögjél te marha, mert akkor én is sírni fogok. Köveljünk inkább.

MEZGE: Köveljünk azoknak az asszonyoknak, akik ott jönek napkeltére, Babba Máriát köszönteni. Köveljük azt, hogy... *(Kövelő kavicsal üti a ritmust.)*

Lezsák Sándor versei

Éjszaka, egyedül

M Maltert dobok a téglafalra,
nem marad rajta,
nem marad rajta.

Maltert dobok a téglafalra,
leválik róla,
leválik róla.

Maltert dobok a téglafalra,
nem marad rajta,
nem marad rajta.

Téglafalam, vakolatom

M Maltert dobok a téglafalra,
MEGMARAD RAJTA,
Megmarad rajta!
az én falam, az én vakolatom,
Simítófával simogatom,
holnap délig eltitkolom.

Éltem eddig rettenetben,
hogy ez nekem lehetetlen,
de mégis újul a tanyasi rom.

Délben neked megmutatom,
öröklétből egy pillanatom.
Versed vagyok a téglafalon.

Napszentélyben napkövek,
Érintsd meg a kendődet!
Emeld föl az ajkadhoz,
Családodra áldást hoz!

(Teljes fényben szórja sugarait a Nap.)

BÖNGE: Nézd! Megérkezett!

MEZGE: Erre mit köveltek?

BÖNGE: *(Kavicsal üti a ritmust.)*

Ha bajban vagy, üzenj
a fürkészekkel, gyorsan jön a hír,
és jövök segíteni.

Ott a hegy mögött
Arany glória!
Napba öltözött
Babba Mária!

(Együtt megismétlik.)

Ott a hegy mögött
Arany glória!
Napba öltözött
Babba Mária!

MEZGE: Indulnom kell. Mi már örökké úton leszünk.

BÖNGE: Mondd magyarul, hogy úton leszünk.

MEZGE: Megyünk haza.

BÖNGE: Hol a haza? *(Mezge föláll, Bönge is.)*

MEZGE: Most itt. *(Lép tovább.)* Most itt.

BÖNGE: És itt. *(Lép tovább.)* És itt.

MEZGE: És túl a hegyen, a Kárpátokon, ameddig talál egymás közt a magyar szó és a másiktól lélekkel visszaverődik.

BÖNGE: Ahogy itt a völgyben, az ősi kőfal tizenöt szótagot tisztán, ropogósan ad vissza.

MEZGE: Tizenöt szótagot?

BÖNGE: Volt amikor tizenhét szótagot is.

MEZGE: Mi volt az? *(A nap felé fordulva letérdelnek.)*

BÖNGE: Mondom, kövelem. *(Élénken.)*

Süss fel nap,
fényes nap,
kertek alatt
a lovaim
megfagynak.

MEZGE: Köveljük együtt. *(Egyre lassabban, a végén már szótagolva.)*

Süss fel nap *(Kis szünet.)*

Fényes nap *(Nagyobb szünet.)*

Kertek alatt *(Még nagyobb szünet.)*

A lovaim *(Hosszú szünet.)*

MEG-FAGY-NAK.

(FÜGGÖNY)

Czakó Gábor

Kálmán király törvényei

az izmaelitákról, azaz muzulmánokról

Az általános- és azon belül a történelmi műveltség hanyatlása miatt nem eléggé közismert, hogy a Kr. u. VII. században keletkezett muszlim vallás hódító urai néhány évszázad alatt elfoglalták az Arab-Félszigetet, Észak-Afrikát, az Ibériai-félsziget javát, Nyugat-Ázsiát egészen az Indus völgyéig. Hazánk területe kimaradt a hadszínterek közül, de a célpontok közül nem, hiszen az iszlám uralkodók legszentebb kötelessége az egész világ leigázása, és minden nép muzulmánná tétele. E föladat alól nem menetesek az ún. világi államfők sem, mivel az iszlámban ilyesmi elvileg sem létezhet. Az egyes államok élére kerülhetnek ún. „köztársasági elnökök”, akik ebyütte vagy kalifaként is uralkodnak, vagy elcsapják őket. A lehető legrövidebb úton.

A Magyar Királyság kialakulása idején őseink már találkoztak az iszlámmal, de annak egy látszólag lágyabb változatával. Ennek oka egyszerű: a hozzánk elkerült muszlimok aránylag kevesen voltak. A XI. század muzulmánjait mifelénk izmaelitának vagy szaracénak hívták. Izmael Ábrahám Hágár nevű rabszolgánőjétől való elsőszülött fia volt. Tőle származtatják az arabokat. Elsősorban kereskedéssel és pénzügyekkel foglalkoztak, valamint legősibb mesterségükkel, a hadakozással. Ezekkel a szakmákkal kapcsolódtak a korabeli magyar élethez. Miután kevesen voltak, várniuk kellett, hogy néhány nemzedék múlva ütőképes kisebbséget, majd többséget alkossanak, mint teszik ezt napjaink Nyugat-Európájában, ahol a muzulmán szigetek egyre gyarapszanak, mígnem lassan kontinensekké híznak, s összesenve el nem nyelik a helybeliek fogyasztó, önbizalmát veszítő csoportjait. A végkifejlet megjósolható, mert Nyugat-Európa egyik országát sem a mi (Könyves) Kálmán királyunkhoz (1095–1169) fogható vezető irányítja.

A Magyar Királyság kialakulása idején őseink már találkoztak az iszlámmal, de annak egy látszólag lágyabb változatával.

Kálmán király azonnal fölismerte a muszlim stratégiát. Kezdetben szegény menekültekként érkeznek. Hely van, letelepsznek, falvakat alapítanak, meghúzzák magukat és gazdálkodnak, üzletelgetnek, szaporodnak. Allah hatalmas: neki ezer év egy pillantás. Kálmán király uralkodóhoz illően latolgatta a kilátásokat, a várható fejleményeket, teendőket. Majd a Krisztus utáni 1100. esztendőben kiadta *A régi hitűkhöz ragaszkodó izmaeliták büntetéséről* című törvényét.

Nem lóbálta sem a kardját, sem a korbácsát, jó keresztény emberként nem gyűlölte ő az „izmaelitákat”, üzletelésükben sem korlátozta őket, egyáltalán semmiben, amíg nem vált nyilvánvalóvá lopakodó stratégiájuk, s mindaz, amivel ellene mondtak a keresztény Magyarország elveinek és szokásainak.

„Ha valaki izmaelitákat böjtölésen kap rajta, vagy evésen és a disznóhústól való tartózkodásban, vagy mosakodásban, avagy más vétkek szokásukban, az ilyen izmaelitákat küldjék a királyhoz.” Hogy a király mit tesz velük, arról a törvény hallgat. „Aki pedig őket bevádolta, vagyonukból kapjon részesedést.” Életüket megtarthatták, de javaikat megcsapolták.

Az izmaeliták áttelepítéséről: „Az izmaeliták minden falujának megparancsoljuk, hogy templomot építsenek, s azt ugyanazon falu területéből adománnyal lássák el. S miután a templom felépült, az izmaeliták falujának a fele költözzön el a faluból, és másutt telepedjenek le; hogy miképpen most egyforma szokásúak lesznek velünk az együttlakásban, úgy Krisztus egy és ugyanazon egyházában, ti. az isteni hajlékban is egyetértők legyenek velünk.” Kicsit bonyolult a fogalmazás, de annyi kiviláglik belőle, hogy a király elvárja a falubeli szaracénok felének megkeresztelkedését. A többi mehet, amerre lát, nem kell büntetéstől tartania.

Az izmaeliták leányainak férjhez adásáról: „Az izmaeliták közül senki se merje leányát a saját népéből valóhoz adni férjhez, hanem

Könyves Kálmán a Thúröczy Krónikában

csak a mi népünkől valóhoz.” Tehát a szaracénnek született lányoknak házasságkötésük előtt meg kell keresztelkedniük és keresztény férjet kell találniuk. Nincs kimondva, de a keresztény férfihoz adott kereszténnyé lett lány családja keresztény lesz, beleértve az utódokat.

Az izmaeliták étkezéséről: „*Ha valamelyik izmaelitának vendégei vannak, vagy valakit lakomára hív, mind ő, mind vendégei csupán disznóhúst egyenek.*” Ez a bekezdés sem támadja „nyíltan és szemből” az iszlámot, mindössze egy bizonyos ponton, a legérzékenyebbek egyikén, a gyomron kezdi ki. Korántsem biztos persze, hogy a királyt a törvényalkotásban pusztán az evangelizáció eszméje vezette, inkább valaminő túlhatalmat próbált megfékezni az új jogszabállyal. Kálmán okleveléből is tudjuk, hogy muszlimok voltak például a királyi kincstár vámszedői, ezen kívül a pénzverés és a pénzforgalom irányítása is lassacskán muszlim bérlők kezére került. Őket és a királyi kincstár ügyintézőit „magyarul” káliznak is hívták. „*E néven ismert egy, a honfoglaló magyarsághoz csatlakozott iráni nyelvű népcsoport, mely a kabarokkal együtt jött a Kárpát-medencébe. Eredetileg az Aral-tó, ill. a Volga alsó folyása közötti területen éltek. Nevük a történeti forrásokban Kr. u. a VI. században jelent meg Xvalis alakban.*” (Magyar Katolikus Lexikon) Valószínű, hogy a káliz-ra

hajazó helyneveink, pl, Kalász ennek az iráni csoportnak a nevét őrzik.

Nem maradhat említetlen, hogy a szaracénok, izmaeliták, kálizok az idő tájt nem csak üzletemberként működtek, de komoly katonai erőt is képeztek, különösen lovasíjászként vitézkedtek. A korabeli magyar államnak tehát elsődrendű érdeke volt, hogy szokásaiban, tehát különállásában fölszámolja ezt a katonai és gazdasági erejét tekintve igen ütőképese kisebbséget.

Ez idő tájt, a IX–XII. század között, a nagyszerű kikötővel bíró dél-olaszországi Bari sokszor cserélt gazdát: szaracénok, bizánciak, nápolyiak, a Német-Római Császárság – föl se lehet sorolni, hogy kik, mikor, kiktől foglalták el. Azt hinné az ember, hogy a lakosság elfásult a sok uralomváltásba. Nem lehetett, mert például a muszlimok lenyakazták az ő hitükre áttérni nem akaró keresztény kamasz fiúkat és férfiakat. Egy évezredes legenda szerint hóhéraik belefáradtak a munkába, és pihenőt tartottak. Az egyik mollah szép beszédet intézett a foglyokhoz a hitváltás előnyeiről. Ám egy keresztény ifjú kilépett a sorból. Letérdelt, átölelte a vér összes színében csillogó tuskót, és így kiáltott: *Hallgassatok, ez a mi ünnepünk! Én következem!*

CSIBA ZSOLT

A kétarcú Föld

Ó Atyaistennek kedves, szép leánya,
Krisztus Jézus anyja, Szentlélek
mátkája.

Boldogasszonyanyánk

A Kezdet előtt a Kezdettelen volt: „*Mert mielőtt a teremtmények lettek volna, Isten sem volt »Isten« – Ő volt, aki volt. És miután a teremtmények teremtett lényekké lettek, Isten azután sem vált önmagában Istenné, hanem vált Istenné a teremtményekben.*” (Eckhart mester). A születés előtti (a primordiális), Legfelsőbb Lényegnek vagy Égnek is nevezik, mely, mivel nem születik és nem is hal meg, tehát állandó, ezért nem lehet kettős (duális) természetű, így Mozdulatlan Mozgatónak is hívják. Belőle árad ki „kedves, szép leánya” (és Hozzá is tér vissza) a tapasztalati világ, a Föld, ami mivel mozgásos, mulandó lényegiségű, ezért nem lehet nem kettős (duális) jellegű, mint René Guénon írja: „*Az egyetemes megnyilvánulás folyamata: minden az egységből indul, és ide tér vissza, közben lép be a kettősség, az osztódás és differenciáció, amelyekből a megnyilvánuló egzisztencia származik.*”

Talán felesleges említeni, hogy itt jelképekről van szó, melyeknek természetesen semmi köze sincs az úgynevezett „bolygó istenítéshez”...

A paradicsomi helyzet

Közvetlenül a születés után a világ és a csecsemő, majd az anya és a csecsemő Egy. Ádám és Éva tehát már megszületett, de eleinte az Eredet megkérdőjelezhetetlen igazságában, a nem

születő és nem múltó kebelében él, ezért a halál még nem fenyegető. Ez a tapasztalat, életélmény, egyfajta magasrendű boldogság emléknymaként él valamennyiünkben, voltaképp ez az, amit mindenki keres. Ezt követi az „én” és a „nem-én” megkülönböztetés kialakulása, gyakorlatilag ennek folytán történik meg a kiűzetés a Paradicsomból, innen kezdődik „Májá fátylának” rabulejtő varázslata...

A Bűnbeesés és következményei

Két út van előttem,
melyiket válasszam?

magyar népdal

Az a jelenség-halmaz, amit tapasztalati (empirikus) világnak hívunk azóta létezik, amióta valaki felismeri azt. Erre lényegében a „tudás” gyümölcsének elfogyasztása nyomán támad lehetőség, mely történés nélkülözhetetlen előfeltétele a mulandó lélek (pszichológiai ego) megizmosodása, hiszen ez a forrása a „vagyok én” és „van a világ” megkülönböztetés képességének, ami – némi előzménnyel – a homo sapiens hozzávetőlegesen háromszázezer évvel ezelőtti felbukkanásával jelenik meg, mivel igazából ettől fogva beszélhetünk a fogalmi gondolkodás, az elmúlás fenyegetésének felismeréséből fakadó hitrendszer és a tűzhasználat együttes tételeződéséről. A Bűnbeesés nyomán tehát az Emberpár egyrészt a „teremtői”

képzet mákonyába (vö.: fordított életfa; Dosztojevszkij Ivan Karamazovja, az „emberisten”), másrészt a halál igája alá kerül. Ez az ellentmondásos helyzet esélyt és veszélyt is tartogat, aminek folytán már a legeslegelejétől létezik „fel is út, le is út”. A szakrális szemléleti lehetőségről Dmitrij Szergejevics Mereskovszkij az alábbiakat írja: „Az, amit ma kereszténységnek neveznek – Ágoston csodálatos szavai szerint – mindig is volt, a világ kezdete óta, Krisztusnak test szerint való megjelenése előtt is.” Míg a modernista hagyománnyal kapcsolatban, a neves New York-i pszichiáter-teológus Rama Poonambalam Coomaraswamy a következőket mondja: „Az »új kor« (new age) vallása egyáltalán nem új, az ember bukása óta jelen van.”

Az ősidők szellemi (spirituális) Aranykorában az égi természetű felhőtlenesség érzet, a születés előtti (primordiális) teljesség átszűrődésének emléknyma még erőteljes ébresztő hatást gyakorol az érzékszervi világba feledkezettre, így könnyebben haza tud térni, nincs szüksége messzemenően kidolgozott vallásokra. Míg a mai Sötét Korban már sokkal komolyabban meg kell küzdenünk azért, hogy biztosan el tudjuk választani a konkolyt a búzától, hiszen a lehúzó erő megtévesztő hatalma is kifejezettebb, mint Czákó Gábor írja: „A létrontás többnyire nagyon csinos álruhákat ölt magára.”

Az életünkben megadatott legmagasabb megvalósítási lehetőség a szellemi (spirituális) másodszületés: „Íme hát már nem én élek, hanem Krisztus él bennem” (Szent Pál). „Anütosz és Melétosz megölhetnek, de ártani nem tudnak nekem.” (Itt Epiktétosz Szókratész idézi meg). Illetve II. Rákóczi Ferenc: „Újjongj és vigadj, én lelkem, és adj hálákat Megváltódnak, hogy azt mondhatod: többé nem féled és nem szereted e világot...” (Confessio peccatoris) és ugyanennek a megnyilvánulását lehet érezni Andrej Rubljov *Megváltó* című képén is. Amikor „helyén van az Ész”, akkor a halandó ember, kegyelem folytán, abban a kitüntetésben részesülhet, hogy Isten aláztos szolgájává tud válni a Földön és a kötelességteljesítés, az igazságkeresés valamint a rendszeres elcsendesülés („agyoniütni az időt”) gyakorlásának hármassága révén – „a Nagy Ész meghaladó tudás, a Szív” útjára hangolódva – egyfajta önmegsemmisítésig menő Istenszolgálatot tud felmutatni, ami természetesen nem csak az együttérzést, hanem a hamis elleni harcot is magában foglalja. A szakralitásban a legmagasabbfokú üdvözülés azonban a tényleges halállal jöhet el: „Isten országa csak a mindenestül halottak számára áll nyitva.” (Eckhart mester). Ezen irányultság fordítottja, lefelé tükröződése a „lét feledett Ész”, az önistenítő mulandó lélek ösvénye, aminek egyik sarkított változata, amikor a kis-én-t felcserélik egy még nagyobb kis-énre és azt „nagy-én”-nek nevezik el (vö.: szolipszizmus, például Aleister Crowley-Rudolf Steiner „teremtő gondolat” kultusza).

A tagadás szelleme

„A szekularizmus valójában kommunikációs katasztrófa, a magasabb valóság iránti megvakulás, siketség és némaság drámája, az isteni rész elvesztése: a platóni Atlantisz-történet újratöltve.” (Baji Lázár Imre)

Van egy szakrális zen tanítás Baso mestertől: „Hiába fényesíted a cserepet, nem lesz belőle gyémánt.”. Am hallani ennek modernista zen változatát is: „Ha eleget tisztogatsz a korsódat, lámpás lesz belőle.” A vonatkoztatási rendszerek ezen „ellentmondásosságában” Nisszargadatta Maharádzs teremt rendet: „Ami relatív, az nem végződhet az abszolútban. Mindazonáltal a relatív

elzárhatja az abszolúthoz vezető utat, mint ahogy a tejszín köpülésének a hiánya is megakadályozza a vaj kiválását.”.

Ha tovább boncolgatjuk a kérdést, akkor elmondható, hogy az evilágiaság központú, modernista szemléleti hagyománynak két alapvetően egylényegű – ám egymással látszólagosan szembenálló – formája van:

Az egyik az anyagelvűség és kapcsolt részeinek csoportja (az ateizmus is hit), melynek lényegiségét Karl Marx a következőképpen fejezte ki: „Isten tagadása, az élet igénylése.” vagy, amint manapság a barcelonai villamosokon, fizetett hirdetésként olvasható: „Nincs Isten, élvezd az életet.”.

A másik, az úgynevezett „új kor” („new age”) gyűjtőnéven jelentkező álszakrális vallási kezdeményezések csoportja. Ezen felfogások magva az elvilágiasított, természeti istenképpen alapuló látásmód, mely örvén tetszetős, ám önellentmondásos elméleteket gyártunk afelől, hogy valamely mulandót (pl.: Élet; Ész; Ember; Természet) „Örökkévalónak” tételezhessünk (vö.: a teozófiai ihletettségű „reinkarnációs” elképzelésekkel), amivel nem érünk el mást, minthogy – a legmagasabbrendű szellemi (spirituális) megvalósítással áztatva magunkat – még jobban beleragadunk az érzékszervi világba, mely által éppen azon „Halál” hatalmát tesszük még kifejezettebbé magunk fölött, amivel szemben az „Élet” nevében, „világegyetemi jelentőségű” harcunkat folytatjuk.

„Az életünkben megadatott legmagasabb megvalósítási lehetőség a szellemi (spirituális) másodszületés...”

A modernista istenkép további messzemenő következménye, hogy bármilyen emelkedett és árnyalt is legyen a kifejtés, az voltaképp torokszorító módon, nem tud nem utánzás lenni – hiszen az alapállás mindent visz –, amiből kifolyólag a megvalósítás óhatatlanul torzul (vö.: René Guénon: *A Nagy Paródia, avagy a fordított spiritualitás*).

Rövid megjegyzés az evolúciós elmélet kapcsán

Isten nélkül az ember nem érdekes.

Vaszilij Rozanov

A turáni íjlesztő lovasnépek között évezredek átívelően élt egy Aranykort idéző hagyomány. Amennyiben a sivatag mélyén bárki összefutott akár halálos ellenségével is, akkor a korábban táborot verő vendégbarátként kezelte és itallal kínálta az érkezőt. Szergej Bodrov *Mongol* című filmjében, a nagy Dzsingisz kán apja, barátai figyelmeztetése ellenére tovább kívánta éltetni ezt a réges-régi hagyományt, és fenéig ürítette a felajánlott kupát. A tej mérgezett volt. Egy japán történet szerint volt egy szerzetes, aki abból élt, hogy szalmapapucsokat készített. Kirakta azokat a háza elé, az emberek elvettek egyet, és az ellenértékét otthagyták. Egy napon, amikor a szerzetes kiment megnézni, hogy mi a helyzet, azt találta, hogy valaki az összes lábbelit elvitte, és lótrágyát hagyott a helyükön. A szerzetes éhenhalt.

A szakrális felfogás szerint a megnyilvánult világ – a Föld – bár küzdelmes jellegű, mégis alapvetően jó, mivel az Atya kebelében van, pusztán az ön- és közromboló szellemi (spirituális) „vakság” teszi rosszá. Ellentétben a modernizmus zászlóshajójával, az evolúciós elmélettel, melynek veleje szerint a „világ” alapvetően rossz, ahol „ember embernek a farkasa”, ami miatt az élet értelme tulajdonképpen a „győzelemben” keresendő, minden egyéb szempont ez alá rendelődik. Be kell vallanunk, hogy számunkra az az értékesebb és izgalmasabb az emberben, ami kiemeli az állatvilágból – az üdvözülés lehetősége – és nem az, ami esetleg, ne add isten, az alá csúszathatja: „Ádám: Mi eszme az, mely a széles világot Eggyé olvasztja...? (...) (A gyermekeket el akarják vinni. Éva ellenáll.) (...) Az aggastyán: ...Ha a család előítéletét éledni hagyjuk, rögtön összedül minden vívmánya a tudománynak” (Madách Imre: Az ember tragédiája, Tizenkettedik szín. „Phalanster”).

Az ember (mulandó lélek), amikor a legmagasabbra tör (Isten utánzása), akkor gögje (hübrisze) által valójában a mélybe hull, tehát a hangoztatott célkitűzéseknek az ellenkezője valósul meg. Másképp fogalmazva, a szakralitás a földi különbségek figyelembevételével és tiszteletével alakítja ki az égi egység felé irányuló, nyílt társadalomszervező rangsorát (hierarchiáját), összhangban az Ananda Kentish Coomaraswamy által írtakkal: „A Legfelsőbb Lényeg természetesen egységes,

Megváltó – Andrej Rubljov festménye

de a Megnyilvánulásban mindig jelen van a sokféleség”. Míg a modernista elképzelésekben minduntalan felbukkan, hogy egyfajta „földi Paradicsom” megvalósításának érdekében az lenne a legüdvösebb, ha komoly erőfeszítéseket tennénk annak érdekében, hogy a feje tetejére állítsuk a Világegyetem rendjének megfelelő – imént idézett – felállást. Például valószínűleg lámpással kellene keresnünk azokat a nyugati felebarátainkat, akik nem lelkes hívei a „szabadság, egyenlőség, testvériség” jelszavaknak. Azonban, ha tüzetesebben megvizsgáljuk a gyakorlatot, könnyen az alábbiakra bukkanhatunk: SZABADSÁG: „Ha mindent szabad, akkor a legerősebb, legkörnyöfontabb, leggátlástalanabb, legaljasabb győz.” (Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: Ördögök). EGYENLŐSÉG: „Mindenkinek egyenlő, de vannak egyenlőbbek.” (George Orwell: Állatfarm). TESTVÉRISÉG (tolerancia): Ha nem különböztethetjük meg a farkast a báránytól, az melyiknek előnyösebb?

Ezen ellentmondásoktól hemzsegő, elmocarasító helyzetet az is érzékelteti, hogy a nyugati világ vagyonának tekintélyes része tulajdonképpen őt, alapvetően hitelezéssel, kamatszédéssel és pénzügyi műveletekkel foglalkozó ember kezében összpontosul, akik valamilyen rejtélyes okból, szinte valamennyien rendíthetetlen hívei a „szabadság, egyenlőség, testvériség” elveknek. Ebből kifolyólag elkötelezett háttértámogatóinak tűnnek azon – a „jó” és a „rossz” földizmus (globalizmus) között egyfajta hamis törésvonalat képező – környezetvédő, szélsőbaloldali („antifa”) valamint „korrupció-ellenes” csoportoknak, akik szenvedélyes főcsapásaikat különös módon éppen azokra mérik, akik ellensúlyozni szeretnék az Új Világrend (New World Order) – néhol giccsbehajló – szivárványszínekben mutatkozó, ám lényegiségében nagyon is szürkének tűnő viharfelhőjének zűrzavarkeltő nyomulását. Talán nem véletlen, hogy a fenti hármas jelszó ahhoz a francia forradalomhoz kötődik, amikor is 1793-ban kinyilvánították a szakrális vallási hagyomány eltörlése és a modernista hagyomány látásmódjának megfelelő Ész-kultusz trónra emelése.

Ezen jelenségek lehetséges okáról Platon a következőket írja *Kritiász* című művében: „Amikor az emberek isteni természetüként lassanként kimerültek, amennyiben lassanként keveredtek az emberi természettel, és az emberi természet túlsúlyra vergődött az isteni felett, akkor az emberek megromlottak. A bölcsek látták, hogy rosszak lettek, de a nem bölcseknek úgy tetszett, hogy elérték az erény és a bölcsesség csúcspontját, holott csak a gazdagság és a hatalom utáni esztelen vágyakozással voltak eltelve.”

A tagadás tagadása

*Amit Mária kent be és kötött be,
a sebet az a szép nő, aki lába
előtt ül itt, nyitotta és ütötte.*

Dante, Isteni Színjáték, „Paradicsom.”
Harminckettedik ének, ford.: Babits Mihály

Az Atyaisten megkönyörül teremtményén, és ébresztőként a Szentlelket küldi az önistenítő érzékszervi világba. Danténak Szent Bernát (a Templomos Rend alapítója) mondja el a titkot: A „szép nő”, Éva bűnét Szűz Mária teheti jóvá. Ha az alvó Föld felébred, létrejöhet a Szent Nász (vö.: Szervátiusz Tibor, *Nap és Hold szerelme* című kőszobrával), megszületik a Világ-

király, az égi lajtorja, Krisztus (a felemelt Élet fája; a turano-sumér Nimród; a turano-egyiptomi Amon-Ré Napisten fáraója), aki közvetít Ég és Föld között (Többek között Schelling is amelletttör lándzsát, hogy a „kinyilatkoztatás” előtti „sokistenhitű” vallások különféle „istenei” lényegében Ugyanannak az arcai, tehát valójában szintén egyistenhitek.). A másik lehetőség, hogy a mulandó lélek még mélyebben elalszik, amiből kifolyólag egyfajta ellenségnek látja a halhatatlan lelket – a Legfelsőbb Lényeg földi arcát – így harcolni kezd ellene (vö.: Széth harcát Hórusz ellen), holott, mint Simone Weil írja *Izrael* című tanulmányában: „Ugye a legnagyobb szerencsétlenség, ha Isten ellen hadakozunk, és nem győzetünk le?”

A turáni ífeszítő lovasnépek között évezredek átívelően élt egy Aranykort idéző hagyomány.

A Nap, főképpen férfi minőség és általában Szentlélek helyzetben található, de van amikor a Világkirály jelképes megjelenítője a különféle ábrázolásokon (vö.: Hórusz), ritkábban az Atyáé. Természetesen létezik modernista formája is, ami jobbára egyfajta fényistenítésben fejeződik ki (vö.: Ehnaton fáraó világos-sötét, principálisan dualista Aton kultuszával). A Föld alapvetően Hold, női minőség, de olykor férfi alakban is megjelenítődik. Ilyen például Széth, a hermafroditisztikus sötét erő vagy Dionüszosz, aki, mint Isten szolgája, kedélyes termékenység jelkép, szemben fellázadt, önistenítő arcával, a fékevesztett Liberrel, melynek baccahnáliáit, szétszóró (diabolikus) fesztiváljait Kr.e. 186-ban betiltották Rómában, mivel úgy látták, hogy fenyegetik az ország szilárdságát. A nagy szakrális vallásbölcse, Hérakleitosz e tárgyban a következő megközelítéssel szolgál: „*De ugyanaz Hádész és Dionüszosz, akinek őriöngenek és rajonganak.*”

A Tűz jelkép olykor Világkirály helyzetben jelentkezik – mint például a kínai Tűzsárkány esetében –, azonban főképpen a Föld kétféle minőségének megnyilvánítójaként találkozhatunk vele: Egyfelől gondolhatunk többek között az alvilág félszemű kovácsára, Héphaisztoszra, Prométheuszra, a „Fényhozóra” illetve a pokol tüzére. Másfelől, amikor az elgőrgősödött turano-ión epheszoszi Artemisz kultusz követőjeként a már említett Hérakleitoszt „a tűz filozófusának” nevezik (vö.: Huszka József: *A magyar turáni ornamentika története*), akkor ez alatt, alighanem a felébredt Földanya, azaz Szűz

Szűk Balázs

A bárány megtérése

És most itt a jövődő,
S térdeplő lelkünk
Nem méltatlankodik:
Lennénk tán csend
Isten tenyerében:
Könnyeink temetőjén
Alvó templomok.

Mária (a turano-szkíta Babba Mária vagy Boldogasszony; a turano-sumér eredetű, sémita-sumér Istár-Mami) szellemiségének tisztelétét értik, mely tovább él például az iszlám félhold jelképben is. Mint Kajguszuz Abdál *Bolondok könyve* című művének Utószavában a fordító, Sudár Balázs írja: „*Az iszlám hagyományban a »Sátán« a világi gondolkodás jelképes figurája. Ő az, aki személyes vágyával megtöri az egységet. Miatta kell az emberiségnek hosszú utat bejárnia, míg visszatalál a forráshoz, Istenhez. A Sátán paradox módon segítőként jelenik meg, ármánykodásával éppen azokra a gyengeségeinkre hívja fel a figyelmet, amelyek az Istenhez való visszatérést akadályozzák.*” (vö.: Madách Imre: *Az ember tragédiája* című művel).

A csíksomlyói zarándoklatról éppen hazatérő Horváth Hilda egy beszélgetés során említette, hogy a pünkösödöt sokan „tűzes ünnepnek” mondják. A Szent Rózsa kinyílt, a Föld virágba borult, Szűz Mária nászra lépett a Szentlélekkel. Ez a felfogás gyakran köszön vissza a honvisszafoglalás előtti ősidőkben is, mely tovább éltetődik a népi hímzésekben: A Virágfa-Életfa (Világkirály) alatt csókolózó madarak (az Atyaisten a háttér), ami a Csodaszarvas ábrázolásokon is felfedezhető: az agancs két szára égő gyertyákkal, fölötté a Világkirály helyzetben lévő Nappal, benne néhol kereszttel. Ennek szintén a messzi múltból kibontakozó változata a vízszintes helyzetű Holdsarló, ölében-fölötté a Nappal, mely jelkép nem csak az eurázsiai pusztán, hanem hatósugarában, az indoiráni-mezopotámiai-egyiptomi valamint a távol-keleti területeken is igen elterjedt volt. Ugyanezen szakrális őshagyománynak megfelelő egyistenhit figyelhető meg például a hozzávetőlegesen háromezer éves ázsiai hun hajdíszen is: az Életfa alatt két ló harapdálja egymást. Ez az ábrázolás – igen magasrendű módon – mindkét lehetőséget felveti, mert nem tudhatjuk, hogy nászra kívánnak-e kelni (vö.: Szentlélek és Szűz Mária) vagy harcolnak egymással (vö.: Hórusz és Széth).

„*A törvény abban a pillanatban sérül, mihelyt az eredetét képező princípiumot megtagadják; megsértői azonban nem tudják a törvényt teljesen megsemmisíteni, és így az ellenük fordul. Ily módon a rendezetlenségből újra rend lesz, amellyel semmi sem képes szembehelyezkedni, hacsak nem látszólag és illuzórikus módon.*” (René Guénon: *Szellemi Tekintély és Időbeli Hatalom*)

Virágfa-Életfa – népi hímzsminta

Török átok

Arany János egy ősi vándoranekdótát foglalt írásba *A fülemüle* című versében, melynek eredete a híres-neves csaváros eszű Naszreddin Hodzsa tréfái közt található. Ebben olvassuk a következő sorokat: „*Hanem a mi Péter-Pálunk / háza körül mást találunk: / zenebonát, örök patvart, / majd felfordítják az udvart; / rossz szomszédság: török átok, / s ők nem igen jó barátok.*”

De mi volt az a „török átok”? Arany János idejében ez már közmondás volt. A jakobinus Szirmay Antal (1747–1812) *Hungaria in parabolis* című munkájában, melynek első kiadása 1804-ben Budán jelent meg, már ismeri a közmondást „rossz szomszédság török átka” formában. Ez a 150 éves török hódoltság keserű tapasztalatára épülő mondás, közkedvelt lévén tovább variálódott, hiszen Erdélyi János a *Magyar közmondások könyve* című művében (Pest, 1851) ilyen változatait idézi: „*verjen meg a török átka*” vagy „*Jaj, kinek török a szomszédja*”. A rossz szomszédot „*török átka embernek*” mondták. A „*a fejére telt a török átka*” meg azt jelentette, hogy az az ember nagyon kifogta a szomszédját.

A Szulejmánok derék népe – jutalmul a 150 éves társbérletért e hazában – a rossznak, a kínosnak, a veszélyesnek lett a megfelelője. Mondták is eleink: „*lator, mint a török*”. Ezt a mondást a zsolnárköltő Szenczi Molnár Albert jegyezte fel még 1604-ben Nürnbergben megjelent latin-magyar szótárában. Még a madárijesztőt is „szalma töröknek” nevezték Dugonics András szerint.

...a régiek is tudták, hogy nemcsak a rossz szomszéd, hanem a hűtlen pásztor is lehet török átok.

Ennek a már különösnek tűnő szóhasználatnak egy érdekes emlékéit őrzi a becsvölgyei református anyakönyv első lapja. Az anyakönyvet 1748-ban nagytitiszteletű Földvári Sámuel prédikátor úr kezdte meg, és illő módon az első lapra odaírta mindazt, amit a református szent eklézsia múltjából a gyülekezet emlékezete megőrzött. Elődei között volt egy, akinek a nevére már a gyülekezet sem emlékezett, csak úgy emlegették egymás között, hogy „ő volt a török pap”. A bölcs prédikátor évszázados távlatból meg akarta magyarázni ezt a különös nevet, és azt írta, hogy bizonyára ez a prédikátor a kanizsai basához járogatott követségben, mivel tudta a török nyelvet.

Pataki László őrségi monográfiájában, méltán fogadja gyanakvással ezt a magyarázatot. „*Nehezen képzelhető azonban, hogy a részben úttalan Göcsejből egy prédikátor lett volna a török tolmács, amikor a török nagyon ritkán portyázott a vidéken, sokkal inkább arra kell gondolni, hogy Szántói István prédikátorról van szó, akit botrányos élete miatt a köznyelv »török papnak« nevezett*” (Az őrségi református egyházmege története, 1992, 218).

Szántóiról csak azt tudjuk, hogy Egyházashollón 1624-től töltötte be a lelkési állást. Nyugtalan, hirtelen haragú ember lehetett, aki állandó perpatvart folytatott szomszéd paptár-

sával, Jazkai Péter egyházasszecsői lelkésszel. 1625. július 1-re összehívott egyházkerületi zsinat mindkettőjüket megdorgálta, mert úton-útfélen szinte élvezettel szidalmazták egymást. A három hét múlva megejtett hivatalos egyházlátogatás azt is megállapította, hogy a haragosok életmódja is visszataszító.

Jazkai Péter 1626-ban elkerült Egyházasszecsődről, de Szántói ettől nem javult meg. 1627. május 12–14. között tartott körmendi zsinat külön megbélyegezte Szántóit. A jegyzőkönyv szerint „*olyan botrányos élete van, hogy vulgo (közönségesen) török papnak szokták nevezni, s ezért úgy határoztak, hogy letérdelve kövesse meg Istent és az ecclesiát, tegyen kötelező ígéretet a megjavulásra, s ha magát ezután sem jobbítja meg, a maga idején végleg elbocsátatik.*”

Mivel Szántói ráadásul italozó ember is volt, ezért az új körmendi lelkész Szentgyörgyi Péter őrizetére bízták. Ettől sem változhatott sokat a fegyelmezéseket nehezen tűrő Szántói. 1649. június 14-én az evangélikusok bükkii zsinatán az ágostai hitvallásra ünnepélyes esküt tett. Ekkor Ugodra küldték papnak. Nem sokkal ezután meghalt.

Áttérésével követte nagy ellenfelének, Jazkai Péternek a példáját, aki az 1625-ös zsinati dorgálás után 1628-tól Bogyiszlón, mint evangélikussá lett lelkész működött. Úgy látszik, hogy már akkor is könnyebb volt vallást változtatni, mint életmódot. Úgy tűnik a feljegyzésekből, hogy az ugodiak is megbánták ezt a választást. 1651-ben, Szántói halála után egy „*áttért*” kálvinista lelkészt, Loosi Andrászt választották papjuknak, akivel kapcsolatban is valami gyanú merülhetett fel, mert csak feltételesen fogadták be a lelkészek közé. Sok volt ellene a panasz, paráznsággal vádolták. Hamarosan Simonyiba távozott, de ott is ismétlődtek ezek a panaszok, s az egyházkerület 1658-ban megfosztotta hivatalától (Payr S- i.m. 337-338). Így a régiek is tudták, hogy nemcsak a rossz szomszéd, hanem a hűtlen pásztor is lehet török átok.

De vajon a sok ellenségünk közül miért a törökkel kapcsolódott össze nemzeti gyengeségünk a pártoskodás, meg a viszálykodás? A 16–17. századi irodalmunk jól tükrözi ezt a morális válságot, amit eleink török átoknak mondtak, Zrínyi Miklós a *Szigeti veszedelem* első énekében így foglalja össze vezéreihez intézett beszédében a „török átok” okát:

„56. *Az magyarok ezek, kik fej nélkül vannak, / Mint törött hajó széltil, / Ugy hanyattatnak, / Miülta elvén életét Lajosnak, / Sokan koronáért mast is vonyakodnak.*”

„57. *Igaz, nem tagadom, ha eggyesség volna / Köztök, bizony, nekünk nagy gondokat adna / Az egynéhány magyar, és megcsorbítaná, / Fényös koronánkat talán megrontaná.*”

„58. *De Isten ostroma mast szállott reájok, / Fösvénység, gyűlölség uralkodik rajtok, / Nincs szeretet köztök, sem okos tanácsok, / Kiert esőben van fényös koronájok.*”

Reformátor eleink ezért hívták nemzetünket bűnbánatra. Ezért látták, hogy mi sem vagyunk jobbak az ószövetségi választott népnél. Így hát a török átkot magunkban hordjuk, a török veszély csak felszínre hozta a bennünk lappangó indulatokat.

A tárna és a kincs

Czipott György új kötetéről

Olvasólámpa

KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Miközben olvastam Czipott György *Légycsapóünnep* című új verskötetét, a felbukkanó egyéb benyomások mellett, szerzőnknek két, tartósan jelen lévő poézisformáló szándékára lettem figyelmes: az egyik az utómodernitás verseléstechnikáját előnyben részesítő elköteleződése volt, míg a másik a szokatlan szóösszetételek iránti fokozott vonzalma. Alapesetben e két, a kötet számára karaktert adó törekvés közül a szokatlanságra törekvés egyfajta megújulásigényre, míg az utómodernitás gyakorlatát továbbéltető, a posztmodern verseléstechnikát csak módjával befogadó költészet pedig ennek az ellenkezőjére utal. A gyanútlan, csupán megszokásból olvasó befogadó első szándékból ezért akár arra is gondolhatna, joggal, ahogy jómagam is tettem, hogy a kötet érdekesebb, izgalmasabb opusai inkább a szokatlanra, s ezáltal a korszerűre törekvés szándékából fognak kirajzani, s hogy a hagyományörző attitűd funkciója a kötetben inkább ezek friss karakterének a háttérből történő jobb kiemelésére fog szorítkozni. Ám ahogy haladtam előre az olvasásban, rá kellett jönnöm, hogy esetünkben ez nem így van.

...posztmodern áthallások révén
hívja életre a közösségi beszéd
történetiséget is hordozó közegét.

Túl tévedésemre tehát látom, hogy a gyűjtemény legerősebb opusai a kötetnek épp a szokatlan szóösszetételeket mellőző, inkább a hagyományhoz tartozó, a Nagy László, Juhász Ferenc, vagy, hogy egy élő, kortárs költőt is említsek, a Varga Rudolf munkásságával fémjelezhető, kisebbik hányadához kötődnek. Érdekes hát mindjárt a Nagy László stílusára hajazó, *Csak legyél...* című nyitóversből, e klasszikus szépségű munkából idéznünk, már csak szerzőnk költői kvalitásának érzékeltetése érdekében is: „kézre ha vár hegedű, / estlila illatú kéz, / csönd, amint zengeti éj. // télt sose félj gyönyörű! // seb, mikor varrja be tű, / mámoros őszi virág, / rügyre fakadt csupasz ág. // télt sose félj gyönyörű! (...) álmaimban köszörű, / csillagok léptem elé, / számolyom vége felé..., // télt sose félj gyönyörű”. (7)

Czipott György kéttucat, mondhatnánk hibátlan verse a klasszikus ihletésű *Csak legyél...* című opustól a *Pályaszél* című posztmodern alkotásig ível. Itt jegyzem meg, hogy a kötet ízig-vérig posztmodern darabja az *Ennyi* című képvers, de nem a képpé komponált forma, hanem a bizarr – azaz az egymással laza, vagy az egymástól elkülönült értelmi kapcsolatban lévő mondatok – technikáját is alkalmazó szöveg okán. De lássuk előbb az utó-modernből éppen posztmodernné

átalakuló *Pályaszél* című opust: „*nincs már / nincs itt / nincs / emberség / se hazafiság / lúgozott népben / nincs már itt semmi / csak pókhálós édeniszko / csak olcsó sör meg / büdös kerítésszagató*”, írja. Ezek már dísztelen, szövegszerű sorok a posztmodern, realista eszköztárából. „*(Á)gáll / csontvézna / svájcisapkája / füleleit / szélbefeszíti / billegve hadonászik / szurokkáodvult fogait / szemafórozza szája / fúj savló bikagózt / a BOR-SÖR / kultúrház / előtt*”. A teljességet, a korlátozhatatlanságot vállaló vers a posztmodern közéleti, antropológiai ágához tartozik, szemben a nálunk elterjedt, a közéleti tematikát korszerűtlennek minősítő, ezért a politikumot, a képviselést a poézis témavilágából száműző, homogenizáló ágával. „*de hát / pénze is csak / hónapfélig tart ki / drága a diszko / meg a szesz / ha nem volna / olykor / hígító...*”. A vers dőltbetűs része vendégszövegre utal. A szövegátvételek, az intertextualitás ugyancsak a második modernitás verselésének egyik jellegzetessége. Szerencsésebb lenne azonban, ha szerzőnk jelezné a szöveg forrását, akár csillaggal jelölve, akár egy kötet végi szöszedetben, főleg így, hogy kötetében viszonylag gyakran él ezzel a megoldással. A szöveg stílusából ítélve, esetünkben egy Varga Rudolf adaptációról lehet szó. A vers az elesettséget szimbolizáló, a hazafiságot, az emberséget egy cuppos sárban vonszolt, leszakadt, rozsdás biciklilánchoz hasonlító, erőteljes képpel fejeződik be. „*köp / harákol / vonszolja / cuppos sárban / a leszakadt / rozsdás / bicikliláncot / a hazafiságot / az emberséget... / hajh... / dideregnék / kereszték / buzogányok / barokk harangok / csendőrtollak valahol / üveges tárlóban*”. (87)

A teljességhez, a korlátozatlansághoz kötött korszerű verselés posztmodern áthallások révén hívja életre a közösségi beszéd történetiséget is hordozó, a hagyománnyal is kapcsolatot tartó közegét. A kötet legjobb darabjainak írásaktusában a közösség szószólójaként jelen levő én épp a bizarr techniká-

Élet –
Lehelek görbeid, egy napig se-
tenyeremen emelem
csillagok közé.
Dobbanásig:
Látod, te mindenség legostobább ura,
látod?
Hulla!
Nézem
gyáva tétován,
mint röppen semmié
valóm pendülése.
Szemem
vak.

jának alkalmazásával áttetszővé tett nyelv révén válik – illetve immár a vátesz szereptől elemelt pozícióban is marad –, a vers poétikai dinamizmusát biztosító, esetünkben több alanyt (Ego töredéket) is összefogó szubjektummá. Ahogyan azt az *Emyi*, című vers képszerűvé tördelt sorai is példázzák.

Ebben a szerző az *Egyet*, mint a mindent magában foglaló életet, úgy is, mint önnön emberi létét, az én egyes szám első (*Lehelek*), második (*Látod, te*) és harmadik (*röppen semmivé*) személyű töredékeivel teszi az olvasó számára hozzáférhetővé. S teszi a fikcióban ábrázolt történetet, léte kiszolgáltatottságát – a techné poétikai szimbólumrendjét képző szóhasználatlalt (*korcs darázsra, csillagok közé, hullá, stb.*) – láthatóvá.

A *Légycsapóünnep* kiválóságai közé tartoznak azok a versek is, melyekben szerzőnk szóújító kedvét visszafogva inkább a formák fegyelmehez igazodva fogalmazza meg üzenetét. A *Talán* és a *Tökfaragáshoz* című verseket mindenképp meg kell, hogy említsem. Ezek, feltehetően a gondos szerkesztés révén a kötetben tüköroldalon követik egymást. Mindkettő klaszszikusokat idéző színvonalon íródott, a lét és a múlandóság toposzait hordozó idol, jelző-szonett. Az utóbbi: „*Tűnhet úgy, minden elhagyott. / De semmi nem vész, úgy hiszem, / miként, hintál levált ballaszt / hajó utáni farvizen, // mert hullámoknak része már. / És mindegy, gőzös vagy ladik..., / se jó, se rossz nem tűnhet el. / Nem*

Czipott György

Központozás

Bokrok éjmart tövén
zörgő tavalyi fohászok
és ledéren szellőzködő
újangyalok strandmeleg
vajszárga fényben
szél felesel sovány hószagot
betűzhetlen mondatokhoz
zárópontot tűzfalon izegnek
pokolkormos legyek.

Eljött hát vedlőköpeny évadja
zsolozsmás vesszőfutásnak
meg beárazott árulásnak is.

Hitelét veszíti minden jósigé
megüszkösülnek kimondva
hétszergondolt örömök és hiába
ágnak dresszkódtudó varjak
fönntartható temetőünnepéért
muszáj türelemmel kívárni
míg gyomros üregeket öklend
hadbakancs tapodta idő
tervezhető autodaféhoz.

Fordul hát saulhímű évadja
pártenciklikák választóvizének
és istenárulás olvasópróbáinak is
hogyan dognak kéménykürtök
beomoljanak végleg...

bánt bűn, mi megváltatik, // enmagát hintáló tömeg.” (79) Míg az előbbi, híven kezdősorához, ügyes leleményként a szonettformát fordítva adja ki, előbb a három, utóbb a négysoros versszak következik: „*Talán minden fordítva lesz. / Föül homályló pince, lenn / fölfelé csöppenő eresz ... Talán lesz vakító zengés, / vagy bársonybálákmélye csönd..., / lét tévedésnyi útkereszt..., / benyel tán örvényes körönd – // megnyílnak majd bejárt terek. / A fák, hegyek..., az lesz nehéz. / Avaz emléket, akárha / gyűrött papírt babrál a kéz”.* (78)

Ám Czipott György verseinek zömében szóújdonságokra alapozza újító kedvét. Hogy csak néhányat említsek a kirívóbb szóváltozatok – bár szelídebbekkel is találkozhatunk – közül: *dresszkódtudó varjak, kallómalomhodik nemzetáruelőipar, bordameridiánok nadírján, kaucsuksaruszagúvá lesznek, hamisopállásúrolt csontjaim, revemartgyökű kaftánújvalóság*, satöbbi. Mivel azonban az új szavak inkább elkülönülnek közegüktől, mintsem beágyazódnának környezetükbe, ezért a szöveg nem kínál lehetőséget a szóalkotások szó szerint vett jelentésén túli, azt meghaladó, átvitt értelmű használatára, ezért az értelmezés számára sem nyílik meg a lehetőség a szó helyi értékét árnyaló, kiegészítő jelentéseinek – az allegorizáló, vagy a metaforikus beszédhasználatnak, stb. – a számbavételére, mérlegelésére. A szóösszetételek nem kinyitják az értelmezés tereit, hanem visszahajolva önmagukra, még a szöveg adódó jelentéstebbellett járó lehetőségeit is önmagukba zárják. Csak sajnálhatjuk ezt, hiszen az új szóösszetételek nyelvén kialakítandó új poézis elképzelése egyébként rendkívül csábító idea, mondhatnánk minden, a költészetet megújítani törekvő kísérletezés kvintesszenciája. Szerzőnk tehát alapvetően jó úton jár, ám egy karakteres, a saját nyelvén megszólaló poézis kialakításához a csupán a szóösszetételekkel kísérletező beszédmód nem tűnik elegendőnek. Szerzőnk ezért további kísérletezésre, ám a poézis egyéb útjainak – például a posztmodern lét kihívásaiból adódó én- és értelemszóródás, a maszkosodás, a test-motívum verselésre gyakorolt tárgyiasító, avagy a politikum, a képviselētiség (alkatilag ezekhez amúgy is kötődik), stb., poézisre gyakorolt hatásainak – a figyelembe vételére biztatom. Ugyanakkor egy sikeres szóalkotásról is szót kell ejtsen, hiszen a bétémül (véget ér, megtelik, eltömődik) szóújdonsággal több versében is találkoztam, s minden szöveggörnyezetben megállta a helyét.

Mint ahogy több versében találkoztam az *Ősten* szóval, vagy annak variációival is. Tudomásom szerint ez az Istenre utaló kifejezés a költőtárs, Varga Rudolf találmanya, amit költészetében Czipott György szemmel látható találékonysággal hasznosít. Végül itt kell, hogy felhívjam a figyelmet Varga Rudolf értő, a kötet lelkületét érintő fülszövegére: „*Czipott György a Légycsapóünnep című új kötetében híven korábbi önmagához, sosem látott, hallott, olvasott szókapcsolatokban, asszociációkban rögzíti vízióját a multiverzumról.*” (...) „*A multiverzumról, amely egyre ridegebb és elviselhetetlenebb lakhely a test és a lélek számára. A költő mégis őrzi hitét a tágulva széthulló mindenségről.*” (...) *az égen túlra szegzi tekintetét, nem hallgatva a szirénhangokra, a manipulációs gépezet hazugságaira.*” (...) „*Czipott mai Hieronymus Bosch-ként ebben a könyvben is sokszorosan szublimált gondolatait festi fel a fölöttünk tornyosuló baljós téridő szövetére. Így kerekedik ki az egyedülállóan hiteles életmű (...)* *A többi a mi dolgunk, olvasóké”.* Hogy a tárnából a felszínre hozzuk a kincset.

BERETI GÁBOR

Czipott György: *Légycsapóünnep*, Hajdu-Vinpress Kiadó, Miskolc, 2017

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Bérczy József és Elisabeth Bernström laudációja

Káptalantótiában a piacon találkoztunk. Erzsike, Jóska meg én. Először persze csupán Jóskával, ő állt meg duplumokból vagy már kért könyvpéldányokból összeállított portékáim fölött. Horatiust vásált ott, édesapám sírjától egy kőhajításonyira, hová Illyést vittem ki Tapolcáról, azt az *Ebéd a kastélyban* kiadást, amelyik megvolt még Norvégiában, de már a Szent György-hegyen hiányzott neki. Feltűnt, hogy különösen szépen beszél magyarul. Mintha egy Márai-regényből lépett volna elő. Bemutatkozott: Bérczy József vagyok. Nem emlékszem, hogy doktorságát is említette volna. Megtudtam, hogy honnan jött. Persze innen, az anyaországból indult 1956-ban, Győrtől gyalog a határon át, igen fiatalon. (Tiszaföldváron született 1940-ben. Tizenhatesztendősen pesti gimnazista, amikor ott érte a forradalom kitörése, amit azóta is Tisztító Viharnak mond. Az ő édesapjának Visegrádon van a sírja, szó szerint egyetlen kőhajításonyira Áprily Lajosétól.)

Józsefet Erzsike – teljes nevén Elisabeth Bernström – mellett olyan bölcs és egyensúlytartásra törekvő személyiségnek láttam, akinek aligha hiányzik sok a boldogsághoz. Amikor találkoztak, még nem volt így. Elisabeth-Erzsike, mikor svéd diáklánnyként először randevúzik egy Magyarországról Norvégiába menekült magyar medikus fiúval, s hanglemezt hallgat vele: A kékszakállú herceg vára forog a lejátszón. Kik találkoztak, kik is látták meg a másikéban a saját jövőjüket? Két fiatal. Két szerelmes. Két külön világ. De mindkettő másféleképpen ugyanúgy kultúr-európai. Disszonanciákon túli harmóniára, folyvást megtalált, el elveszített, mégis viharokra emelt nyárderűre nyílt életesély előttük, nem vétve el abból a sorsból semmit, amelynek iránya ereje máig hömpölyögtette őket Skandinávián, Afrikán, egészen Magyarorszáig, József hazájáig.

Elisabeth-Erzsike tanulni kezdi élete párjának anyanyelvét. Nem érezte áldozatnak az 1956-os véres, kormos, végül a sebére friss kötésként hóba golycsolt Magyarország fiáért hátrahagyni tanulmányait (művészettörténész szakosként az etruszkok világa volt legkedvesebb érdeklődési területe), s hogy mielőbb házasságot köthessenek, gyógytornásznak tanult. Elisabeth-Erzsike meg is tanult magyarul férje kedvéért, hogy mindenben osztozhasson választottja sorsával. Családneve, a Bernström *Borostyánsodrást*, *Borostyánárt* jelent. Márai szerint a nyelv és végzet: egy- és ugyanazt jelentik. A svéd nő és a magyar férfi ezt emberpárként vallották. Minden heroizmus nélkül mint alapvetést. Még Batsányi Jánost és Baumberg Gabriellát is eszembe juttatták.

1964-ben Bérczy Józsefnek életreszóló élményben volt része, Illyés Gyulával személyesen találkozott Norvégiában. Az emigráció egyik, régebbi hullámával érkezett gróf, Zichy Nándor szervezte az Illyéssel való találkozást. Oslo külváro-

sában, Sulyok Vince lakásán fogott kezét a maroknyi magyar. Mintha a Fejedelem látogatott volna el, hozzájuk, idegenbe: „*Arcán nemesség. Minden mozdulata-szava kimért, de meleg. Olyasvalamit mondott, hogy a hovatarozás – tartozás is.*” Oslóból ez volt az a mondat, amit Bérczy doktor a poggyászában Bergenbe vitt, ahol praktizálni kezdett, s ahonnan majd haza is hozza a szíve, mert Illyés intelme közben az útikofferokból oda került át. Nem tudhatta még, hogyan alakul az élete a XXI. században.

Első gyermekük Norvégiában születik, kettő már Svédországban. Ottani városok és kórházak következtek. A trópusi betegségek gyógyítására szakosodott. Így jutott el Afrikába. 1981-től 1984-ig dolgozott a Botswanai Egészségügyi Minisztérium regionális tisztifőorvosaként a Kalahári-sivatag északnyugati részén. (Ngamilandban, ahol az Okavangó folyó veszik el a sivatagba.) Egyik lányát a budapesti Patrona Hungariae katolikus középiskolába íratta.

Elisabeth-Erzsike meg is tanult magyarul férje kedvéért, hogy mindenben osztozhasson választottja sorsával.

1983 augusztusában Sikaszón a „külföldi orvos” egész délutánt beszélgethetett át Sütő Andrással egy flaska Egri Bika-vér társaságában. Szilágyi Domokost pedig Norvégiában vizsgálta, kezelte. Azt hogy maga is ír, ritkán vallotta be. Egy szomorú autóbaleset is, amely feleségét, Erzsikét érte, hozzájárulhatott ahhoz, hogy verseit előhúzza fiókjából, illetve tovább alakítsa, írja mindazt, amit évtizedekig magában hordozott és formált. Most artikulálódni ezek a belső monológok, emlékezőek, vallomások, találkozások magyar vándorokkal, akik többet kerestek mindig a nagyvilágban, mint amennyi a megélhetéshez szükséges. S azt a vagyont, amihez hozzájutottak, elsősorban szellemi kincsekből gyűjtötték, s tudták, hogy tartoznak vele a hovatarozásuk okán. Erzsike-Elisabeth is egyre többször rendezte, rendszerezte, majd írni kezdte emlékeit. A torockói utat, a gyermekkori indiánosdit, amit éppúgy játszottak Skandináviában, mint Bereményi Gézáék a Bakonyban. Bakonybélben és Ingaröben ugyanazokat a fatomahow-kokat viselték a fiúk, ugyanúgy tolldíszel ékesítették fejük a lányok. Később Erzsike Sütő András könyvében talál párhuzamra, hogy Erdélyben is felnőtt játékbá fognak a gyerekek. Ezt a lírai vallomást (*Én az indiánlány* címmel) már Elisabeth Bérczy Bernström férjével együtt írott könyvében is olvashatjuk (*Száll a hollóudvar*). A kötet mindhárom elbeszélését Borostyánár írta, s e lírai próza-triptychon darab-

jai itt, Kaposban, a *Búvópatak* folyóirat hasábjain láttak napvilágot.

A kötet második fejezetében József költeményei találhatók. E versekről elmondható, hogy nagy gonddal csiszolta őket a szerző. Számtalan változatot készített, szinte valamennyiről, mire megnyugtatónak tartotta a végeredményt. A *Gotlandi nyár* című könyvének már javított kiadása is van 2014-ből. Ezt, az anyanyelvvel vívódó személyiséget Márai Sándor vallomásaiból ismerhetik a magyar olvasók. Paradoxon, de a nyelvünket leghívebben őrzők teszik fel legtöbbször az önmarcangoló kérdést, hogy tudnak-e még egyáltalán magyarul? Izoláltságuk, a nagyvilágban örökös idegenségérzetük, éppen a haza híján, megnyugtató jó szónokra is joggal tarthatnak számot. Ne mullassuk hát soraik olvasását. Kavafisz adta a legigazabb tanácsot minden hazájától távolra kerülő polgárnak, főképpen költőnek. Somlyó György fordításában hadd írjam ide az idézetet: „*Járj be minél több egyiptomi várost, / s tanulj tudósaiktól szüntelen. / Csak minden gondolatod Ithaka legyen; / végső célod, hogy egyszer oda juss...*”

Mint valami végső célok egyike, Józsefnek és Elisabeth-Borostyánárnak sikerült együtt is a hazaérkezés, egy Bérczy-vers tanúsága szerint 1968-ban. Hányféle impresszió, mennyi jelentésréteg a költőben, amikor több, mint egy évtized után meglátja Kosztolányi és Márai Budáját. Végignézhet a Dunán, s hagyja, hogy a látványban egymás mellé érjen Erzsike és az Erzsébet híd. Ha létezik Vörösmarty érzeménycímű utáni századokban szívöröm (svédül – ezt is e kötetből tudom – gyógyító citromfűvet jelent: *hjärtansfröjd*), hát ez csakis az lehet. Szívöröm. Nem véletlen, hogy versbe is szalad a toll: „*Sok év után – a metsző / márciusi szélben / a szálló teraszán – / még mire is emlékszem? // Talán arra, hogy egyetlen királynő / sem hordozta körbe úgy tekintetét / mint Te, rég – 1968 nagy nyarán – / a Vár egyik magaslatáról / a kiterített álmok felett.*” (A híd, a név és az álmok)

A költő és élete párja számára Skandinávia és Magyarország – fotós nyelven – csupán együtt létezhet, egy keretben két diapozitív, amolyan kettőből egyetlen szendvicsdia. Összevillannak a svéd kompok a balatoniakkal, az ottani nyarak az itteniekkel, a Szent György-hegyiekkel, Munch képei Egry fénylátomásaival. Bartók Béla szól a CD-lejátszóból, de őrzik

az első bakelit-példányok felvételeit is. Bármerre jártak, szellemi poggyászukban jól megfért a magyar, a svéd, a norvég és az egész világirodalom. A Nobel-díjas Tranströmer gyászgondolás nagyverse attól is magyar vonatkozású, hogy Liszt Ferenc muzsikája ihlette. József hazai tarisznyájába került már 1956-ban, az osztrák részen, Gottfried Benn költészete, egyenesen József Attiláé mellé. Benn őszi verse a berkenyéről, amely beérlelte gyümölcsöt, az egyik legszebb német vers az öregség létérzéséről, gazdagságáról és szorongásáról. Elmondható a házaspár minden versfordításáról, hogy műfordítói munkáik egyfelől kikezdetlen értékű szolgálatok a magyar nyelv számára, s egyben saját világuknak is hű tükrei, szinte saját költemények és vallomások helyett állnak. A legforróbb vallomások, anélkül, hogy saját fájdalommal jottányit is hivalkodnának. Elfedezik az örök emberi szépségek remekeivel a napi kínokat. Belesimítják tragikus esztendeiket – amiket egy részeg autóvezető mért rájuk – a nagy szenvedők által létrehozott művekbe, s így időtlenné már nem a szinte elviselhetetlen lesz, hanem a szépség csitító és titokzatos értelmű örök vigasza.

Borostyánár mostanában készítette el annak a svéd (gotlandi) népdalnak a magyar fordítását, amelynek első strófájával szokta köszönteni a napot, ám balesete óta már teljes szövegét is elénekli. Álljon itt legalább az első versszak, a kötetben található a többi három: „*Kertünk alatt kékell a boróka. / Jer szívöröm! / Jer édes titkos találkozásra. / Jer zsája, liliom, harangláb, rózs! / Fodormenta bája, jer szívöröm!*”

A közös műfordítások közül nehéz kiemelni egyet, legalább háromról külön kell, hogy szóljak. Mindenekelőtt Batsányiné Baumberg Gabriella költeményéről, aminek több mint kétszáz esztendeig nem volt magyar variánsa. (Bérczy József 1958-ban eljutott Kufsteinbe, Batsányi hajdani tömlőcéig. Eljutott? Zarándokolt első forradalmár költőnk emlékhelyéig.) Bécs Szapphója, Gabriella, különös szépségű német verssel ajándékozta meg a mi Jánosunkat, remekmű hungarikával a magyar irodalmat. A filozok egyöntetűen úgy tekintettek a szerelmes költeményre, mint amelynek szerzője ismerte és igencsak kedvelte Goethe híres darabját, a *Kedves közellétét*. (Az új kötetben – nem véletlenül – ez a Goethe-vers is megtalálható József és Erzsébet átültetésében.) Batsányi János és Baumberg Gabriella sorsára emlékeztethette jó néhány élethelyzet a XXI. század házaspárját is, akiknek ha nem is hosszú időre, de el kellett válniuk egymástól, hogy csak mobiltelefon köthesse őket össze Svédhon és a Szent György-hegy között. Ezek az élettények is hozzásegíthették a műfordítói hitelhez, nem csupán a mesterség, a techné ismerete, őket. Íme: „*Elválasztva Tőled meddig legyek még / Búmnak foglya? / Temetve szívem békéjét, csendjét / Magányba, álomba? // Meddig még, hogy a vak véletlen hányja / Vesse sorsom? / Meddig – Vagy már az Ég se bánja, / Hogy sorsod nem osztom?*”

A *Búvópatak* folyóirat és kiadó 15. évnapján hadd kívánjak minden szépet-jókat Erzsikének és Jóskának, egészségből, derüből mind többet, alkotásban és szüretekben gazdagon, tovább – víg esztendőkre szomjasan. Erre koccintva Értük! Hadd érjenek be a mi kedvünkre is az újabb magyarul szóló novellák, műfordítások és versek, akár a Szent György-hegyen, akár Gotlandon is legyen a gyökerük, ha – Sütő András szavaival élve – nyelvünk erdőzúgását halljuk belőlük.

Kedves Barátaim, Mindnyájan, Kaposban itt! Isten éltesse a művész házaspárt!

Elisabeth Bérczy Bernström és Bérczy József
2017 Papp Árpád Búvópatak-díjasai – CsM fotó

Nem adhatok mást, csak mi lényegem

Dr. Szutrély Péter laudációja

Mi Szutrély Péter lényege? Ez a kérdés az ő esetében nem tarthat igényt egyszerű válasra. Ünnepeztünknek ugyanis több lényege is van, melyek a személyiség szintjén olvadnak össze harmónikus egységes tömbbé. Társadalmi közszereplő, orvosíró, politikai és etikai esszéíró, szigorúan hippokrateszi etika mentén gyakorló, hatalmas tapasztalatú urológus szakorvos. Orvossá avatásakor, amikor a rektor kezét fogott vele, ezt mondta: „Orvossá fogadom, és csak írjon tovább!”

Azóta is ír. Cikkeket, tanulmányokat, kisnovellákat, vagy ahogyan maga nevezi, mikrogrammákat, verseket, etikai, Európa-politikai állásfoglalásokat, kórháztörténetet, várostörténetet. Írt a békés elefántról, mely csak az emberi agresszivitás okán lesz gyilkossá, írt arról, hogy az ember jobban tud repülni, mint a madár, mert társait is magával tudja vinni és sajnos még bombákat is repülőútjára. Írt a kétezer könyvet elolvasó könyvmolyról, ki zsigerileg érzi meg a világháború kitörését miután nem talál több elolvasható könyvet. Szinte hinduisztikus lendülettel kezeli az állati emberséget és az emberi animalitást. Sajátos orvosi bölcsességgel írt a nyughatatlan emberről, aki csak ösztönös, biológiai tartalmainak egyenjogúsítása után ernyedhet el igazán. Politikai szinten írt a jobb- és baloldal szélsőséges, káros és manipulatív polarizációjáról. 2016 decemberében a *Búvópatakban* megjelent cikke az aktuális német belpolitikai helyzetről talán a legpontosabb ilyen irányú összefoglalás, amely a magyar újságírásban egyáltalában megjelent.

Édesapja, a legendás keszthelyi sebészfőorvos munkássága nyomán írt kórháztörténetet, és írt például egy, azóta híressé vált előadást az orvostika válságáról. És, hölgyeim és uraim, – Szutrély Péter minderről a bölcsesség, a satíra, a kritika, az

enyhe keserűség világát sajátos, egyéni stílusban átszövő enyhítő mosollyal, a belső ellentmondásokra félszemenl ránevető orvosíró távolságtartásával ír.

Szutrély Péter szépirodalmi világa az önmagukat betöltő, körkörösén játszi és paradox történetek elegáns kis csattanói, a könnyed szempontváltás, a gondolati – és mindenféle – szabadság árgus szemekkel való védelme. Szutrély Péter irodalmi és újságírói lényege: Tabukérdés nincs, a butaság tilos és a paradoxonokra, visszasságokra megoldást keresünk, azok végtelen és meddő taglalása helyett. Péter irodalmi világában minden elengedhetetlen, ami az emberi természet része és minden felesleges, ami mesterséges vagy mesterkélts. Az emberi önállóság, akaratszabadság, az individuum és a társadalom kesernyésen mosolyra fakasztó ellentmondásai Péter témái, ezek ébresztik fel megoldást kereső irodalmi és újságírói vadászösztöneit.

1976 tavaszán a Magyar Orvosírók Szövetsége Pétert már alelnöki posztra jelölte, s talán az elnöki feladatok is feléje integettek, ám ő ezt nem vállalta. Nem tehetette, hiszen tudta, hogy a közeli jövőben neki már egy sokkal nagyobb szervezetben, az NSZK orvosírói között lesz a helye. Igaz, ott nem magas vezetőségi szinteken, de szorgalmas munkásként. Évtizedeken át részt vett szinte minden összefüggésben, felolvasta eredetiben németül írt mikrogrammait a rangos „szövetségi találkozókön”, szervezte a könyvkiállításokat, mázsányi könyveket cipelve hatalmas bőröndökben fél Németországon át. Kedves barátja halála után pedig kb. 10 éven át szervezte meg a Németország orvosíró köreiből közkedvelt „*Solingeni Találkozót*”.

...a *Búvópatakban* megjelent cikke az aktuális német belpolitikai helyzetről talán a legpontosabb ilyen irányú összefoglalás.

Ez hát az orvosíró Szutrély Péter lényege.

Lényege volna az orvoslás is, melyet több, mint 40 éve urológusi minőségben folytat? Valószínűleg az, erről inkább a betegek vélekedhetnek. Betegei, kik két egymástól 1200 km-re fekvő városban, Solingenben és Keszthelyen, előbbiben ottani életének lezárta után még tíz évvel is, ráköszönnek az utcán. Lényege lehet az orvoslás, hiszen apai ágon az ősök a követhető évszázadokban mind orvosok voltak. Németországban harminc kerek éven át állta mint önálló urológus a sarat, kemény feltételek mellett, hiszen ott és akkor már nagyon rossz szemmel néztek az orvosokra, külföldiekre és gyorshajtókra. Egy személyben hát rá. És elkezdett szivarozni akkor, amikor már a dohányosok kerültek sorra. Szutrély Péter konstruktív lázadó.

Péter lényegének harmadik eleme a közszereplő. Egyetemi évei óta nem nyugodhatott, ha az orvoslás ügyeiről volt szó, kereste a bajt mindenütt, jutott is belőle akkoriban. Vonzották

Dr. Szutrély Péter 2017 Papp Árpád Búvópatak-díjasa és Csernák Árpád – fotó: Lukács Zoltán

a kilátástalanságok, a meddő feladatok, és vállalt dolgokat, melyeket más kollégák sosem. Így lett belőle „foglalkozáspolitikai aktivista” 20 éven át szűkebb, választott, második hazájában, Solingenben, így volt képes éveken át két-három hetente néhány napra igazi hazájába repülni, összejöveteleket szervezni, előadásokat tartani, és persze írni, írni, írni. Cikkeket, könyveket, ahol és ahogy lehetett. Elemében volt. Teljes erővel pergette a borsót a falra. Ez kedvenc tevékenysége még ma is. Vallja, hogy meglehetősen frusztráló aktivitás ez, de biztos benne, hogy minden falon van valahol egy repedés, melyben esetleg egy szem fennakad.

Szutrély Péter orvosi tevékenysége és irodalmi munkássága mellett hihetetlen energiával képes társaságokat szervezni, azokban vezető szerepet vállalni, kongresszusokat és összejöveteleket létrehozni és moderálni.

Az egyetemi évek alatt 3 éven át az *Orvosegyetem* című lap diákrovatának (VISUS) szerkesztője. 1980–2003 között számos tisztség a németországi magyarság szervezeteiben, így 1989 és 1993 között a Németországi Magyar Szervezetek Központi Szövetsége elnöke. Később a Kölni Magyar Katolikus Egy-

házközösség Tanácsának tagja, a kölni Mindszenty Egyesület elnöke. 1992-ben a düsseldorfi Semmelweis Orvostársaság megalapítója, menedzsere, jelenleg annak elnöke. 1993 óta a Magyar Egészségügyi Társaság alelnöke, elnökségi tagja, alapító tagja. 2004-ben többek között Keszthely Város egészségügyi ellátásának folyamatos támogatása elismeréséül a képviselő testület Keszthely Város Tiszteletbeli Magisztrátusának tagjává választja.

2006-ban *A lutheri almafa* című írásával kezdődik kapcsolata a *Búvópatak* című havi folyóirattal, melyben 2007-ig esetlegesen, azóta rendszeresen publikál tanulmányokat, riportot, egyéb írásokat. 2010-ig rendszeresen jelentkezett a *Bécsi Naplóban* is.

Kedves Barátom Péter, Hölgyeim és Uraim, a teljesség igénye nélkül értünk a végére. Kívánom Neked és mindnyájunknak Péter, hogy még nagyon sokáig aktívan munkálkodjál azon, amit te úgy fogalmaztál: A világ laza csavarjait felfedezni és egy kicsit szorosabbra húzni. Amennyire tudunk, segítségére leszünk.

DR. MAJTÉNYI GÁBOR

PÉNTEK IMRE

Művészek a magyar tenger vonzásában

Balaton Szalon Siófokon, a Kálmán Imre Művelődési Központban

A Balaton régóta a kultúrában is kulcsfogalom. Költők versei szólnak a Magyar Tengerről, s a festők is felfedezték maguknak az ezerarcú tavat, annak szinte minden évszakát. Az I. világháború előtt létezett egy *Balaton* című hetilap, amibe a magyar írók színe-java publikált. Mészöly Géza neve közismert, aki elsőként vette birtokba a tájat, s alkotott remek festményeket a 19. század végén. S innen már ismert nevek sorakoznak előttünk, Csók István, Szinyei Merse Pál, Rippl-Rónai József, Egry József jeles alkotásait sokan ismerik. S az újkori alkotók, mint Bernáth Aurél, Udvardi Erzsébet, Vágfalvi Ottó nevét érdemes megjegyezni. Somogyi Győző, Veszeli Lajos, Pósa Ede vagy Bakó Péter már a legújabb „honfoglalók” a pannon vidéknek ezekben a csodálatos zugaiban. Balatonalmádiban ezt a nemes hagyományt éltették a kilencvenes években, elsősorban Veszeli Lajos festőművész és Benedek Katalin művészettörténész jóvoltából, amikor *Balaton Tárlat* címmel szerveztek, országos meghívású kiállításokat. Később Siófok is szerepet vállalt ebben. 2015-ben egy történeti áttekintést adtak a Balatonhoz kötődő festészetről, grafikáról a Kálmán Imre Emlékházban, számba véve a múlt értékeit. 2017-ben a Kálmán Imre Művelődési Központban pedig megnyílt az első *Balaton Szalon*, elsősorban Veszeli Lajos agilitásának köszönhetően. A város centrumában lévő művelődési ház körbefutó emeletén rendezett tárlat jól megközelíthető, népes

közönségre számíthat. Akik a tájképeket kedvelik, azok találhatnak kedvükre valót a változatos kollekción. Ez alkalommal a lazán a tóhoz kötődő, a környéken élő művészek állítottak ki.

Galambropte – Ágh Edit munkája

T. Szabó László kissé metafizikusan hangzó címmel látta el textilképeit. *A Hol a helyem?* szétszórt székek kavalkádját ábrázolja, amit többféleképpen is lehet érteni, értelmezni. A *Mű-út* pedig egy fel/lecsavart szőnyeg gördüléséről, állapotáról ad realisztikus helyzetjelentést. Ágh Edit két festménye közül az egyik – az *Ég és föld között* – a víz, a felhők kavargásáról ad impresszionisztikus lenyomatot, a másik, a *Galambropte* a madarak fehér villódzásából készített talányos (égi) ábrát. Talán elsőként kellett volna említeni Feledy Gyula monokróm zöld felületét, amely csupán a szín árnyalataival kíván hatni. Feledy Balázs is a geometrikus osztásokra tett, műve kísérleti jegyzőkönyv ábráira emlékeztet. Kisnémeth Ferenc *Tavasra várva* című képén egy bozótos, ágas növényi konglomerátum (egyelőre) holt, mozdulatlan szövedékét mutatja be grafikáján, a másik mű ironikus-tréfás „metszet” egy pohár aljáról. (A pohár fenekére nézve) Boda Balázs geometrikus játékosággal nyúl

A város centrumában lévő művelődési ház körbefutó emeletén rendezett tárlat jól megközelíthető...

a vitorla témájához (*Kék szalag*), s az *Alkonyodik* című képe klasszikus elrendezésű tájkép. Pósa Ede, az egyik legkiválóbb pasztellkép készítő, ezúttal két bravúros, színes képpel jelentkezett. Az egyik elhanyagolt házak, udvarok „csendélete”, a másik soproni külvárosi utcácska. Csizmadia Zoltán *Tihanyi-öböl I-II.*-je ugyancsak a táj ihletésében készült látványos munka. Váncsa Ildikó *Flamingókja* egzotikus pillantás a különleges madarakra. Oraveczt Viktória több művel képviseltette magát. Az *Apával* – festett gipsz – az együvé tartozás szép jelenetét festette meg, míg a *Tavirózsák a kastélyparkban*, geometrikus alapon érdekes kompozíció, a reális minőség és látvány felbontásának vegyüléke. Tarczy István virágszirmokból komponált meggyőző látomást és absztrakt kompozíciót. Fábrián László

két grafikája remek lelemény. A szikár vonalakból létrejövő művek filozofikus jelentést hordoznak, különösen az *Ahol a vízén járás tanítják* ragad meg, talányos, szövevényes szerkezetével. Bakó Péter kilenc kis festménye az ég-part-víz balatoni „szentháromságát” variálja, meglepő, színgazdag megoldásokkal. Hasonló kompozícióval jelentkezett Veszeli Lajos, *Vízmozaik* címmel az anyag, a fény tükröződéseit, játékait fogta keretbe, a *Harmónia II.* pedig a felbontott/osztott tájrészletek csendjét, békéjét sugározza. Kovács Endre miniatűrjei szintén az apró, intim részletek finomságait, a nem látványos zugok bensőséget tárják elő. Somogyi Győző két erdélyi képet adott be: a *Fenyőfa Gyergyóban* egy fenyőág kedves, ívelt hajlásában gyönyörködik, a *Székelyalod* pedig a kis település hegyek ölelte panorámáját jeleníti meg. Kelemen Marcell egy kőkénybokor érett gyümölcséről készített hangulatos részletet, Deák Németh Mária pedig a kagylóival búvóli el a nézőt.

A zsánerszerű művekből sem volt hiány. Erdemes Csiszár Elekkel kezdeni, aki a társaság doyenje a maga 85 évével. Két élénk, mozgalmas képpel jelentkezett. Az egyik a *Hajóállomás télen*. A havas, jeges vízpart, kikötő díszletei közt egy ember bukdácsol, fenn pedig felhők sötétkékje zárja a horizontot. A *Balatoni nosztalgia* a régi idők hangulatát idézi, apró figurákkal, fürdőtrikókkal, léghajóval. Varga-Amár László *Súlyok a mellkasra I-II.* címmel készített – kicsit az orvosi ábrákra emlékeztető – műveket, amelyek a test megpróbáltatásait veszik górcső alá. Rényi Krisztina meseillusztrációi a tárlat üde színfoltját jelentették. Egri Erzsébet két metafizikus tájképe – *Harc az anyyallal*, *Sárkányölő* – talányos figuráival érdekes, Koszterszky László *Üzenet a múltból I-II.* címmel a hajdani konyhai múlt képeit idézi fel, a piros lábassal és a törődött kézzel. Jáger István *Kitörése* egy valódi absztrakt kompozíció, erőteljes formákkal, kellő dinamizmussal, míg *In memoriam 1956* című műve nem jut túl vizionárius közhelyeken. Vén Zoltán három képe figyelemre méltó alkotás. A *Ptah* – az egyiptomi mitológiában a világosság istene – a kellő titokzatossággal jelenik meg, szimbolikus ábrákkal és egyiptomi

Tavasra várva – Kisnémeth Ferenc grafikája – Lukács Zoltán felvételei

hieroglifákkal körülvéve. Az *Alexandriai Szent Katalin és Judith látogatása a minotaurusnál* egy ironikus jelenet a művész magánmitológiájából. A *Garabonciás* pedig a magyar mesékből merített talányos szerzet. Przdudzik József a XXI. századról festett lehangoló, civilizációt vesztő csoportképet, a háttérben Sokrates névvel, s *A létezés identitása* pedig filozofikus beállítottságát tükrözi. Haraszi László ismerős, félabsztrakt munkáival képviseltette magát (*Kompozíció, Zene*), míg Szőke György *Szárnyak I–II.* címmel próbálta érvényesen kibontani ezt az örvényszerűen kavargó motívumot. Nosek László a karikatúra irányába próbált „elmozdulni”, *Vadász (Politikus)* címmel ké-

szített egy szürrealisztikus horror-szörnyet, Tróféja pedig a vadászok szent bálványát, ereklyéjét teszi nevetség tárgyává. Jung Zseni fotósorozata ma is lélekbe markolóan hatásos. Borbély Béla *Relációja* szürrealis metamorfózisaival, álomszerű beállításával állítja középpontba az Ént, akinek valami belső zajlást, hajótörést kell elviselnie. Sipos Endre *Belső történelmi* szintén az énben játszódó események kivételése, absztrakt előadásban. Talán Tóth Tamás „Tott” vette legkomolyabban e mostani lehetőséget: *Kyber punkok* című, nagy méretű festménye lehangoló képet mutat erről a sajátos, zenével fűszerezett „mélyvilágról”, testileg-lelkileg eltorzult, leépült figuráiról.

Ja, ja, a haza

A 15 éves Búvópatakot köszöntve

M – Miért emlegeted folyton a magyarságot? Nem nyilvánvaló anélkül is...?

Kí vagy, mi.

Honnét tudná, hogy nem.

A csonka ország napnyugati végéből jött. Mint én a napkeleti gyepe mellől. És nem érzi. Ami pedig... olyan nyilvánvaló. Ha tudod, ki vagy. Hol élsz. Kikkel együtt. Egy föld alatt.

Ő németekkel – s horvátokkal – elegy vármegyében tölti mindennapjait. Igaz, e vármegye jó részét levágták az európai bölcsek és Ausztriának ajándékozták (Burgenlandnak keresztelvé az Órvidéket). De maradt elég német így is – annyi legalábbis, hogy tudd, velük együtt élsz. Hogy míg ők németek (s nem osztrákok), te meg mintha... Ahogy jómagunk a Tiszántúlon svábokkal, oláhokkal, s mutatóban rácsággal (I. aradi Rácfertály), zsidósággal (pl. csabai Zsidóucca), cigánysággal (Cigányváros, Cigánysor majd mindenütt). Hogy feledkezhetsz meg róluk. Hogy gyanítsd, mi dolgunk e világon. Amit persze, hogy felejtetnének velünk a Pénz-Isten-hit fölkel (világállamuk világpolgár-álorcát öltő) gyaászvitzei.

Akkor, amikor százazrek vágnak neki – ki mindjárt a betyár-bútorral, rosszabb esetben egyenest gyermekkel a batyuban – a napnyugati vakvilágnak. Aztán vagy visszajönnek, vagy mégsem. A többség marad. Kint. Mert hogy. Minek jönne haza? S ott: tágasabb?

Haza? Jelent az még valamit?

Jelenthetne.

Ám ha nem tudod, ki vagy, honnét jöttél – persze, hogy elcsudálkozol, ha valaki szóba hozza. „Magyar”; és akkor? Akkor mi van? Ér az még valamit?

Tesznek róla... épp elegen. Közemberek (szájhős magyarok, akik pl. annak tapsolnak, ha sokan távoznak a hazából – „küldik haza a dohányt”... –, azzal takarózva, hogy *Nem ezt akar-tátok?!).* Tanárok (akik nem azt tanítják, amit kellene, hanem amit a gyermeket közlő nem látó tankönyvírók – és más elméletíró világtalanok – parancsolnak). Írók (azok, akik táncdalszövegíróként célozzák meg a Parnasszt). Irodalmárok (akik nem teszik szóvá az állirodalom terjedését). Nyelvészek (a be nem avatkozás pártján állván: miért bírálják az anyanyelvünkötől való elidegenedést, amikor minden második szavuk

fölös – számunkra többnyire érthetetlen – idegen szó, vagy épp a nyelvi durvaság, az általános nyelvi tahóság terjedését?). Társadalomtudósaink (akiknek pl. néprajzi kutatás tárgya a rocktalálkozók közönségének érendje, viselete, szó-, netán nótakincse). Zenetudósaink (kik elhiszik, hogy a világzene magasabb rendű paraszzenénknél). Természetbúvárok (akik helyeslik, ha atomerőművekkel ültetik tele a világot, ám nincs az a kincs, amiért atomhulladék-temető fölé épült tömbházba költöznének). Építészek (akik változatlanul gyártják Bauhaus-piszkaikat, várostervezőként pedig semmit sem tesznek a giccsépítészet ellen). Közgazdászok (elhitették vezetőinkkel, hogy nekünk jobb, ha idegen kézbe kerülnek gyáraink, bankjaink)...

A tiszta forrást elapasztva. Eldugítva. Elrejtve. Feledtetve.

– Nem ez a fejlődés útja?!

Nem. De nem ám. Csak a dögvész jele. A szellem lealacsonyodása. Elapadása.

„Haza”, ezeknek. Amikor máshol többet vágatsz zsebre. Nem ahol többet adhatsz.

– „Adni”, hol él ez?

Hol, hol. (Hol, vajon, hol.) (Hun...)

Hogyne, a haza.

SARUSI MIHÁLY

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Gera Katalin, Lukács János, Németh István Péter,

†Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2017. szeptember

Sokszorosítás sorszáma: 9/2017.

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

KÉPEK A 2017-ES BÚVÓPATAK-ESTRŐL – Lezsák Sándor költő, az Országgyűlés Alelnöke, az est díszvendége; György-Horváth Ilona; Németh István Péter költő, műfordító, laudátor – CsM fotó; az est közönsége – fotó: Hegedűs György; Csernák Zsombor, Vig Margit hegedűművész – CsM fotó

Megrendelhető a Búvópatak

Akik a lapra szeretnének előfizetni, ezt a szándékukat szíveskedjenek jelezni az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén, vagy a +36 82 310 656-os telefonszámon.

*Tizenöt éves
a Búvópatak*